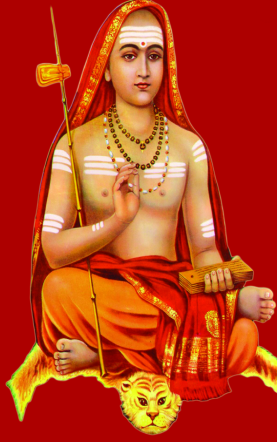

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठग्रन्थमाला - ३३२

शास्त्रपरिचयग्रन्थमाला - ६

अद्वैतवेदान्तशास्त्रप्रवेशिनी

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः वि. मुरलीधरशर्मा

दुरुपतिः

रचयिता

आचार्यः मं. सायिरामसुब्रह्मण्यशर्मा

अनुलेखकः

डा. श्रीरामः ए. एस्.

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठम्

प्रथमवर्गीयमानितविश्वविद्यालयत्वेन विश्वविद्यालयानुवनायोगेन अनुमोदितः

तिरुपतिः - 517 507 (आन्ध्रप्रदेशः)

2020

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठग्रन्थमाला- ३ ३ २

शास्त्रपरिचयग्रन्थमाला- ६

अद्वैतवेदान्तशास्त्रप्रवेशिनी

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः वि. मुरलीधरशर्मा

कुलपतिः

रचयिता

आचार्यः एम्. साधिरामसुब्रह्मण्यशर्मा

आचार्यः, अद्वैतवेदान्तविभागः

अनुलेखकः

डा. श्रीरामः ए. एस्.

अतिथ्यध्यापकः, मीमांसाविभागः

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठम्

(प्रथमवर्गीयमानितविश्वविद्यालयत्वेन विश्वविद्यालयानुदानायोगेन अनुमोदितः)

तिरुपतिः - 517 507 (आन्ध्रप्रदेशः)

2020

अद्वैतवेदान्तशास्त्रप्रवेशिनी

रचयिता

आचार्यः सायिरामसुब्रह्मण्यशर्मा

आचार्यः, अद्वैतवेदान्तविभागः

अनुलेखकः

डा. श्रीरामः ए. एस्.

मीमांसाशास्त्रस्य अतिथ्यध्यापकः

ISBN : 978-81-944526-2-1

प्रथममुद्रणम् २०२०

प्रतिलिपयः १०००

© राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपति: (आन्ध्रप्रदेशः)

प्रकाशकः कुलसचिवः
राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्
तिरुपति:

मूल्यम् Rs.230/-

मुद्रणम् प्रजाशक्ति प्रिण्टर्स एण्ड पब्लिशर्स प्राइवेट लिमिटेड, तिरुपति:

विषयसूची

भागः	विषयः	पुटसंख्या
	मङ्गलम्	१
१. प्रथमः पाठः	पुरुषार्थः वेदः च	३
	पुरुषार्थाः, वेदस्य लक्षणानि, वेदस्य चत्वारः विभागाः, वेदस्य विभागौ, संहिता, ब्राह्मणम्, ब्राह्मणस्य लक्षणम्, ब्राह्मणानां विषयः, ब्राह्मणग्रन्थाः, आरण्यकम्, आरण्यकस्य प्रशस्तिः, उपनिषत्, उपनिषदां विभागाः	
२. द्वितीयः पाठः	दर्शनम्	१७
	दर्शनम्, आस्तिकदर्शनम्, नास्तिकदर्शनम्	
३. तृतीयः पाठः	अनुबन्धाः	२५
	विषयः, प्रयोजनम्, अधिकारी, सम्बन्धः	
४. चतुर्थः पाठः	साधनचतुष्टयम्	२९
	नित्यानित्यवस्तुविवेकः, इहामुत्रफलभोगविरागः, शमादिषट्कसम्पत्तिः, मुमुक्षुत्वम्	
५. पञ्चमः पाठः	वेदान्तः	३५
	वेदान्तः, वेदान्तस्य प्रकाराः, अद्वैतस्य वैशिष्ट्यम्, द्वैतस्य वैशिष्ट्यम्, विशिष्टाद्वैतस्य वैशिष्ट्यम्, अद्वैतवेदान्तः, सूत्रकारः, व्यासमहर्षिः, अध्यायाः, अधिकरणलक्षणम्, सूत्रलक्षणम्, भाष्यकारः, भाष्यलक्षणम्	
६. षष्ठः पाठः	ब्रह्म	५१
	लक्षणम्, स्वरूपलक्षणम् - तटस्थलक्षणम्	
७. सप्तमः पाठः	माया	६१
	मायायाः अङ्गीकारे स्वारस्यम्, मायायाः नामान्तराणि, अज्ञानस्य अनिर्वचनीयता, अज्ञानस्य द्वे शक्ती	
८. अष्टमः पाठः	दृक्-दृश्य-पदार्थपरिचयः	६७
	दृक्पदार्थभेदाः, समष्टिः, व्यष्टिः च, दृश्यपदार्थपरिचयः	
९. नवमः पाठः	सूक्ष्मभूतादीनाम् उत्पत्तिः	७४
	सूक्ष्मभूत-इन्द्रिय-प्राण-अन्तःकरणानाम् उत्पत्तिः, पञ्चतन्मात्रोत्पत्तिप्रदर्शनम्	

भागः	विषयः	पुटसंख्या
१०. दशमः पाठः	कोशत्रयविशिष्टं सूक्ष्मशरीरम् प्राणमयकोशः, मनोमयकोशः, विज्ञानमयकोशः	८६
११. एकादशः पाठः	पञ्चीकरणम् सूक्ष्मभूतानि, योजनात् पञ्च पञ्च ते	९३
१२. द्वादशः पाठः	चतुर्विधस्थूलशरीरोत्पत्तिः जाग्रदाद्यवस्थात्रयम्, जरायुजाण्डजस्वेदजोद्भिजानि	९९
१३. त्रयोदशः पाठः	प्रलयः नित्यः, प्राकृतः, नैमित्तिकः, आत्यन्तिकः	१०७
१४. चतुर्दशः पाठः	अध्यारोपः, अपवादः	११४
१५. पञ्चदशः पाठः	अध्यासक्रमः	११९
१६. षोडशः पाठः	वृत्तिः पदार्थः, वृत्तिः, शब्दार्थयोः सम्बन्धः, लक्षणा, लक्षणाविभागः, त्रिविधा लक्षणा, जहल्लक्षणा, अजहल्लक्षणा, जहदजहल्लक्षणा	१२४
१७. सप्तदशः पाठः	महावाक्यानि	१३१
१८. अष्टादशः पाठः	तत्त्वमसि इति वाक्यस्य अर्थविचारः तत्त्वमसि, वाच्यार्थः, लक्ष्यार्थः	१३५
१९. नवदशः पाठः	मुक्तिः परिशिष्टम्	१३९ १४४

Architectural Engineering and Iconography in Vaiṣṇava and Śaiva Āgamas

General Editor

Prof. V. Muralidhara Sharma
Vice-Chancellor

Authors

Dr. R.P.Kulkarni

Dr. Prabhakar P. Apte

(Under the guidance of H.H.Yadugiri Yatiraja
Sampathkumara Ramanuja Swamiji, Melkote)

Editors

Prof. Korada Suryanarayana

Smt. Sanjeevani Apte

Er. Arvind Phadnis

RASHTRIYA SANSKRIT VIDYAPEETHA

(Recognised as 1st category Deemed to be University by the UGC)

(Deemed to be University: established under Section 3 of UGC Act, 1956)

TIRUPATI - 517 507

2019

Architectural Engineering and Iconography in Vaiṣṇava and Śaiva Āgamas

General Editor

Prof. V. Muralidhara Sharma
Vice-Chancellor

Authors

Dr. R.P.Kulkarni
Dr. Prabhakar P. Apte

(Under the guidance of H.H.Yadugiri Yatiraja Sampathkumara Ramanuja Swamiji, Melkote)

Editors

Prof. Korada Suryanarayana
Smt. Sanjeevani Apte
Er. Arvind Phadnis

RASHTRIYA SANSKRIT VIDYAPEETHA

(Deemed to be University - established under Section 3 of UGC Act, 1956)

Accrediated by NAAC at 'A' Grade Level

TIRUPATI - 517 507

2019

Architectural Engineering and Iconography in Vaiṣṇava and Śaiva Āgamas

Authors : Dr. R. P. Kulkarni and Dr. Prabhakar P. Apte

Generous contribution for printing this book is made by :

Global Hindu Heritage Foundation, 14726, Harmony Lane, Frisco, TX, USA
Phone: 601-918-7111

Year of Publication : 2019

Copies Printed : 1000

ISBN : 978-81-944526-0-7

© Rashtriya Sanskrit Vidyapeetha, Tirupati, (A.P.)

Publisher :

Registrar
R.S.Vidyapeetha, Tirupati

Co-ordinator :

Department of Research & Publications
Rashtriya Sanskrit Vidyapeetha, Tirupati

Price : ₹ 560/-

Printed at: Dot Line Data, Chennai - 600 083

TABLE OF CONTENTS

Foreword		
Acknowledgments		
About the Authors and Editors		
Introduction		xiii-xxiii
Chapter 1	Mensuration	1
Chapter 2	Examination of soil for site-selection	15
Chapter 3	Stone: Classification and Specifications	61
Chapter 4	Wood: Classification and Specifications	96
Chapter 5	Miscellaneous Materials	104
Chapter 6	Fixing Cardinal Points	115
Chapter 7	The Vāstupadamaṇḍala	134
Chapter 8	The Foundation of a Temple	150
Chapter 9	Socle and Basement	167
Chapter 10	The Level of Pillar (Pada-Varga)	213
Chapter 11	The Levels of Entablature, Dado, Roof and Finial	235
Chapter 12	Other Connected Items	264
Chapter 13	The Temple (Vimāna)	288
Chapter 14	Different Types of Temples	366
Chapter 15	Pavilions	407
Chapter 16	Enclosure walls and tower gateways	437
Chapter 17	Temple Planning	460
Chapter 18	Town Planning	486
Appendices		
Appendix-A	The Āya and other Factors	164
Appendix-B	Channel for Lustral : Ablution Water	211
Appendix-C	Dwelling Places	522
Appendix-D	Scientific names of trees mentioned in the Āgama-s and Saṃhitā-s	533
Appendix-E	Glossary of Terms	537
	Bibliography	551

***

राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयग्रन्थमाला - 337

श्रीनागेशभट्टविरचिता

वैयाकरणसिद्धान्तलघुमञ्जूषा

नागेशभावप्रकाशव्याख्यासहिता

(धात्वर्थ-निपातार्थ-प्रातिपदिकार्थ-सुबर्थ-वृत्तिविचाराः)

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः वि. मुरलीधरशर्मा

कुलपतिः

नागेशभावप्रकाशकर्ता

व्याकरणवागीशः - महामहोपाध्यायः

ब्रह्मश्री पेरि सूर्यनारायणशास्त्री

सम्पादकः

आचार्यः जानमहि रामकृष्णः

राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

(संसदधिनियमद्वारा संस्थापितः केन्द्रीयविश्वविद्यालयः)

तिरुपतिः - ५१७ ५०७ (आन्ध्रप्रदेशः)

२०२१

श्रीनागेशभट्टविरचिता

वैयाकरणसिद्धान्तलघुमञ्जूषा

नागेशभावप्रकाशव्याख्यासहिता

(धात्वर्थ-निपातार्थ-प्रातिपदिकार्थ-सुबर्थ-वृत्तिविचाराः)

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः वि. मुरलीधरशर्मा

कुलपतिः

नागेशभावप्रकाशकर्ता

व्याकरणवागीशः - महामहोपाध्यायः

ब्रह्मश्री पेरि सूर्यनारायणशास्त्री

सम्पादकः

आचार्यः जानमहि रामकृष्णः

राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

(संसदधिनियमद्वारा संस्थापितः राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः)

तिरुपतिः - 517 507 (आन्ध्रप्रदेशः)

2021

वैयाकरणसिद्धान्तलघुमञ्जूषा

(नागेशभावप्रकाशसहिता)

व्याख्याता : महामहोपाध्यायः श्री पेरि सूर्यनारायणशास्त्री

सम्पादकः : आचार्यः जानमद्दि रामकृष्णः

ISBN : 978-81-950461-0-2

प्रथमसंस्करणम् : 2021

प्रतिलिपयः : 500

© राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः, तिरुपतिः, आन्ध्रप्रदेशः

प्रकाशकः : कुलसचिवः
राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः
तिरुपतिः

मूल्यम् रू : ₹ 1400/-

मुद्रणम् : प्रजाशक्ति प्रिण्टर्स एण्ड पब्लिषर्स प्राइवेट लिमिटेड, तिरुपतिः

वैयाकरणसिद्धान्तलघुमञ्जूषायाः विषयानुक्रमणिका

क्र.सं	विषयः	पृष्ठे
	धात्वर्थविचारः	१ - ४२
१.	मण्डनमिश्रमतं तत्खण्डनञ्च	३
२.	प्राचीननैयायिकमतखण्डनम्	८
३.	फलव्यापारयोः पृथक्शक्तिरिति दीक्षितादिमतम्	१४
४.	फलव्यापारयोरेकैव शक्तिरिति स्वसिद्धान्तः	१८
५.	क्रियास्वरूपनिर्वचनम्	१९
६.	केचिन्मतेन सिद्धत्वसाध्यत्वपरिष्कारः	२३
७.	स्वमते साध्यत्वपरिष्कारः	२४
८.	व्यापारस्य तत्तद्रूपेण वाच्यत्वम्	२५
९.	अस्तिभवतिविद्यतीनां क्रियावाचित्वम्	२७
१०.	दीक्षितादिमतेन सकर्मकत्वपरिष्कारः	३२
११.	खण्डदेवमतनिराकरणम्	३४
१२.	स्वमते सकर्मकत्वपरिष्कारः	३४
१३.	‘धातोरर्थान्तरे’ इति कारिकायामविवक्षापदार्थविचारः	३८
१४.	पच्यादिधातूनामर्थनिरूपणम्	४०
१५.	जानातेरावरणभङ्गः फलमिति कौण्डभट्टमतनिराकरणम्	४२
	निपातार्थविचारः	४३ - १२०
१६.	उपसर्गाणां द्योतकत्वविषये दीक्षितादिमतं तन्निराकरणञ्च	४७
१७.	निपातानां प्रातिपदिकसंज्ञासमर्थनम्	४९

क्र.सं	विषयः	पृष्ठे
१८.	पूर्व धातुरुपसर्गेण, पूर्व धातुस्साधनेनेति पक्षयोर्व्यवस्था	५०
१९.	धातूपसर्गविभागव्यवहारः	५३
२०.	उपसर्गाणां द्योतकत्वे भाष्यसम्मतिः	५४
२१.	क्वचिन्निपातानां वाचकत्वव्यवस्थापनम्	५८
२२.	द्योत्यार्थस्य विशेष्यतेति मतखण्डनम्	६०
२३.	इवशब्दार्थविचारः	६१
२४.	चन्द्र इव मुखमित्यत्र मतान्तररीत्या बोधस्तन्निराकरणञ्च	६४
२५.	इवार्थविषये काव्यप्रकाशस्वारस्यम्	६८
२६.	पुरुषो व्याघ्र इव शूर इत्यत्र समासविचारः	६९
२७.	सादृश्यमतिरिक्तः पदार्थः	७०
२८.	सादृश्यस्यातिरिक्तत्वे प्रमाणप्रदर्शनम्	७६
२९.	नञर्थनिर्णयः	७८
३०.	असमस्तेऽभावो नञर्थः	८०
३१.	समनियतानामैक्यमेव	८१
३२.	भूतले न घट इत्यादौ नञर्थविचारः	८३
३३.	नेक्षेतोद्यन्तमादित्यमित्यत्र नञर्थविचारः	८६
३४.	अन्योन्याभावनिरूपणम्	८८
३५.	भेदस्यानिर्वचनीयत्वम्	८९
३६.	नञ्द्योत्यो भेदो विशेषणमिति भूषणकारमतखण्डनम्	९२
३७.	नानुयाजेष्वित्यादौ पर्युदास एवेति मतखण्डनम्	९३
३८.	'न क्रोधो न च मात्सर्यम्' इति श्रुत्यर्थविचारः	१००
३९.	अन्वयितावच्छेदकावच्छिन्नेत्यादिव्युत्पत्तिविचारः	१०२
४०.	प्रतियोग्यारोपोऽभावज्ञाने तद्व्यवहारे च हेतुः	१०५

क्र.सं	विषयः	पृष्ठे
४१.	प्रमायां गुणस्य कारणत्वमिति मतखण्डनम्	१०८
४२.	अघट इत्यादौ समासे नञर्थविचारः	१०९
४३.	न क्वचिदस्तीत्यादौ नञर्थविचारः	१११
४४.	एवशब्दार्थनिर्णयः	११२
४५.	'पञ्च पञ्च नखा भक्ष्याः' इति वाक्यार्थविचारः	११६
४६.	पञ्चपदस्य पञ्चातिरिक्ते लक्षणेति मतखण्डनम्	११७
४७.	'ऋतुस्नातां तु यो भार्याम्' इति स्मृत्यर्थविचारः	१२०
	प्रातिपदिकार्थविचारः	१२३ - २१५
४८.	पाणिनिमतेन जाति-व्यक्तिशक्तिवादः	१२३
४९.	व्यक्तिशक्तिवादः - तन्निराकरणं च	१२३
५०.	सामान्यलक्षणाप्रत्यासत्तिखण्डनम्	१२४
५१.	विशिष्टशक्तिवादिमतोपसंहारः	१२७
५२.	द्रव्यशक्तिवादः	१२८
५३.	आचार्यवाजप्यायनमतेन जातिशक्तिवादः	१३२
५४.	जातिशक्तिवादेऽनुपपत्तिपरिहारः	१३४
५५.	तत्र सिद्धान्तकल्पः	१३६
५६.	व्यक्तिभाने प्रकारान्तरम्	१३८
५७.	"भावप्रधानो निर्देशः" इत्यस्योपपादनम्	१३९
५८.	भाष्यविरोधपरिहारः	१४०
५९.	जातिशक्तिवादे द्रव्यभानप्रकारः	१४१
६०.	समर्थसूत्रस्थभाष्यविरोधपरिहारः	१४३
६१.	अत्र वृद्धनैयायिकसंमतिः	१४४
६२.	पिष्टकमय्य इत्यत्र मतान्तरम्	१४५

क्र.सं	विषयः	पृष्ठे
६३.	शुद्धद्रव्यशक्तिवादः	१४५
६४.	जातिपक्षेऽपि जातिव्यक्त्योरुभयोरपि शक्तिरिति भूषणकारमतं- तत्खण्डनं च	१४९
६५.	“कुत्सिते” इति सूत्रभाष्यविरोधपरिहारः	१५०
६६.	तत्र कैयटाशयनिराकरणम्	१५०
६७.	जात्या व्यक्तेराक्षेप इति भाट्टमतम्	१५१
६८.	आक्षेपांशे मतान्तरखण्डनम्	१५१
६९.	तन्निराकरणम्	१५२
७०.	गुणबोधकशब्दार्थविचारः	१५४
७१.	क्रियाप्रवृत्तिनिमित्तकशब्दार्थविचारः	१५४
७२.	अतिप्रसङ्गवारणम्	१५५
७३.	यदृच्छाशब्दार्थविचारः	१५६
७४.	कैयटमतनिराकरणम्	१५७
७५.	क्वादिशब्दार्थविचारः	१५७
७६.	भादिशब्दार्थविचारः	१५७
७७.	सर्वेषां शब्दानां जातिप्रवृत्तिनिमित्तकत्वनिरूपणम्	१५८
७८.	समवायनिरूपणम्	१५९
७९.	समवायस्य भेदाभेदव्यवहारनियामकत्वम्	१६१
८०.	वैयासकसूत्रविरोधपरिहारः	१६२
८१.	समवायसंयोगयोः षष्ठ्यवाच्यत्वप्रतिपादनम्	१६२
८२.	स्वोक्तार्थे कणादसंमतिप्रदर्शनम्	१६३
८३.	बौद्धशब्दार्थयोरपि समवायः संबन्धः	१६४
८४.	भेदाभेदरूपं तादात्म्यं संबन्ध इति वेदान्तिमतखण्डनम्	१६४
८५.	वेदान्तिमते वज्रलेपायितो दोषः	१६६

क्र.सं	विषयः	पृष्ठे
८६.	स्वमते पूर्वपरग्रन्थविरोधपरिहारः	१६७
८७.	अयुतसिद्धानां स्वरूपमेव संबन्धो न समवाय इति मीमांसक- मतखण्डनम्	१६७
८८.	भाविपदार्थशक्तिग्रहबोधानुपपत्तिशङ्का तत्परिहारश्च	१६८
८९.	उक्तार्थेऽनुपपत्तिः - समाधानञ्च	१६९
९०.	अत्रैव प्रकारान्तरम्	१७०
९१.	तत्रैव प्रकारान्तरम्	१७१
९२.	वृद्ध्यादिसंज्ञाशब्देषु शक्तिग्रहविचारः	१७१
९३.	लिङ्गस्य प्रातिपदिकार्थत्वव्यवस्थापनम्	१७२
९४.	वैयाकरणमते लिङ्गनिर्णयः	१७४
९५.	लिङ्गस्यार्थनिष्ठत्वप्रतिपादनम्	१७५
९६.	कौण्डभट्टोद्भाषितदोषोद्धारः	१७६
९७.	तदुद्भाषितदोषान्तरोद्धारः	१७८
९८.	पुंसादिशब्दानां सङ्केतविचारः	१७८
९९.	महासंज्ञायाः प्रयोजनम्	१७९
१००.	वैशेषिकमतेन लिङ्गविचारः	१८२
१०१.	वैशेषिकमतम्	१८३
१०२.	वैशेषिकमतनिराकरणम्	१८४
१०३.	प्रकरणार्थोपसंहारः	१८५
१०४.	संख्याकारकयोः प्रातिपदिकार्थत्वम्	१८५
१०५.	पञ्चकं प्रातिपदिकार्थं इति सिद्धान्ते दोषोद्भावनं - समाधानं च	१८६
१०६.	बोधे शब्दो भासत इति सिद्धान्तः	१८७
१०७.	अत्रैव मतान्तरम्	१८७
१०८.	अनुकरणस्यानुकार्येणार्थवत्त्वप्रतिपादनम्	१८७

क्र.सं	विषयः	पृष्ठे
१०९.	अनुकरणलक्षणम्	१९२
११०.	कोशस्थपदानामर्थपरत्वनिर्णयः	१९३
१११.	उक्तार्थे भगवत्पादभाष्यसंमतिः	१९३
११२.	उक्तार्थे महाभाष्यसंमतिः	१९५
११३.	कोशे एकशेषादिवारणप्रकारः	१९६
११४.	सर्वशब्दार्थविचारः	१९७
११५.	तदादिशब्दार्थविचारः	१९८
११६.	काव्यप्रकाशविरोधाशङ्का - तत्परिहारश्च	२००
११७.	सिद्धान्ते प्रकाशग्रन्थसमन्वयः	२००
११८.	शक्तिवादस्थगदाधरमतखण्डनम्	२०१
११९.	अत्रार्थे स्वसिद्धान्तः	२०३
१२०.	गदाधरभट्टाचार्यमतेन युष्मदस्मच्छब्दार्थविचारः	२०३
१२१.	तन्मतनिराकरणम्	२०४
१२२.	शाङ्करभाष्यविरोधाशङ्का - तत्परिहारश्च	२०५
१२३.	किंशब्दार्थविचारः	२०५
१२४.	स्वशब्दार्थविचारः	२०७
१२५.	एकशब्दार्थविचारः	२०८
१२६.	दिग्वाचकपूर्वादिशब्दार्थविचारः	२०९
१२७.	दिक्शब्दार्थविचारः	२०९
१२८.	विंशत्यादिशब्दार्थविचारः	२१०
१२९.	द्रोणादिशब्दार्थविचारः	२११
१३०.	गोशब्दार्थविचारः	२११
१३१.	धेनुशब्दार्थविचारः	२१३
१३२.	अन्योन्यादिशब्दार्थविचारः	२१४

क्र.सं	विषयः	पृष्ठे
	सुबर्थविचारः	२१६ - ४२७
	प्रथमार्थविचारः	२१६ - २४३
१३३.	सिंहो माणवक इत्यत्र प्रथमासमर्थनम्	२१६
१३४.	“तिङ्समानाधिकरणे” इत्यादिवार्तिकविचारः	२१७
१३५.	अभेदस्सम्बन्ध इति तर्किकमतं - तन्निराकरणञ्च	२२१
१३६.	अभेदो न संबन्ध इत्यत्र न्यायवार्तिककारसम्मतिप्रदर्शनम्	२२७
१३७.	प्रातिपदिकार्थसूत्रे वचनग्रहणप्रत्याख्यानप्रकारः	२३०
१३८.	प्रथमायाः कारकविभक्तित्वनिर्णयः	२३४
१३९.	संबोधनप्रथमार्थविचारः	२३४
१४०.	अत्र मतान्तरप्रदर्शनम्	२३५
१४१.	अत्र मतान्तरनिरकरणम्	२३६
	द्वितीयार्थविचारः	२४४ - ३२१
१४२.	क्रियाजनकत्वं कारकत्वम्	२४४
१४३.	क्रियान्वयित्वं न कारकत्वम्	२४७
१४४.	अत्र भाष्यविरोधशङ्का - तत्परिहारश्च	२४८
१४५.	अत्रैव परिहारान्तरम्	२५१
१४६.	क्रियान्वयित्वं कारकत्वमित्यत्र भाष्यविरोधप्रदर्शनम्	२५४
१४७.	“कर्मणि द्वितीया” सूत्रार्थविचारः	२५५
१४८.	कर्मलक्षणे प्रयोज्यत्वनिवेशनफलम्	२६०
१४९.	फललक्षणम्	२६१
१५०.	फलाश्रयो द्वितीयार्थ इति दीक्षितनिराकरणम्	२६२
१५१.	क्रियाकारकभावादिः द्वितीयार्थ इति सिद्धान्तः	२६५
१५२.	सुपां प्रातिपदिकार्थद्व्योतकत्वे भाष्यप्रामाण्यम्	२७१
१५३.	कारकान्वययोग्यक्रिया धातूपस्थाप्यैव	२८०

क्र.सं	विषयः	पृष्ठे
१५४.	सिद्धान्ते 'विष्वक्षोऽपि' इत्यत्र द्वितीयावारणप्रकारः	२८२
१५५.	पचादीनां व्यापारद्वयार्थकत्वम्	२८३
१५६.	प्रधानकर्मत्वपरिष्कारः	२८४
१५७.	तथा युक्तं चानीप्सितमित्यस्यावश्यकत्वे पूर्वपक्षः	२८९
१५८.	परसमवेतत्वं द्वितीयार्थ इति नैयायिकमतम्	२९१
१५९.	नैयायिकमतनिराकरणं - तत्र दोषान्तरोपन्यासः	२९३
१६०.	साध्यत्वं द्वितीयार्थ इति मीमांसकमतम्	२९७
१६१.	अकथितसूत्रेण गवादीनां कर्मत्वम्	२९९
१६२.	अत्र सम्बन्धत्वेन भानमिति दीक्षितादिमतनिराकरणम्	३०५
१६३.	उपपदविभक्त्यर्थविचारः	३०९
१६४.	जपमनु प्रावर्षदित्यत्र द्वितीयार्थविचारः	३१३
१६५.	'अपिः पदार्थ' इति सूत्रे पदार्थशब्दार्थविचारः	३१७
१६६.	"कालाध्वनोः" इति सूत्रार्थविचारः	३१८
	तृतीयार्थविचारः	३२२ - ३५३
१६७.	दीक्षितमतेन कर्तृत्वपरिष्कारः	३२२
१६८.	कर्तृलक्षणे दलसार्थक्यम्	३२३
१६९.	कृत्याश्रयः कर्तेति नैयायिकमतनिराकरणम्	३२६
१७०.	नागेशसिद्धान्ते स्वातन्त्र्यपरिष्कारः	३२७
१७१.	घटो भवतीत्यादौ कर्तृत्वनिर्वाहः	३३२
१७२.	धात्वर्थव्यापाराश्रयत्वसंबन्धि मतान्तरम् - तन्निकरणञ्च	३३४
१७३.	करणत्वपरिष्कारः	३३७
१७४.	प्रकर्षः कारकान्तरापेक्ष एव	३३८
१७५.	"प्रकृत्यादिभ्यः" इति वार्तिकविचारः	३४१
१७६.	"अपवर्गे तृतीया" इति सूत्रार्थविचारः	३४२

क्र.सं	विषयः	पृष्ठे
१७७.	“सहयुक्तेऽप्रधाने” इति सूत्रार्थविचारः	३४३
१७८.	“सहयुक्तेऽप्रधाने” इति सूत्रस्यासाधारणप्रयोजनम्	३४६
१७९.	सहशब्दप्रयोगस्यावश्यकता	३४७
१८०.	प्रधानत्वं मुख्यत्वमिति जगन्नाथोक्तिनिराकरणम्	३४९
१८१.	“येनाङ्गविकारः” इति सूत्रार्थविचारः	३४९
१८२.	“इत्थम्भूतलक्षणे”, “हेतौ” इति सूत्रद्वयार्थविचारः	३५०
	चतुर्थ्यर्थविचारः	३५४ - ३९३
१८३.	सम्प्रदानत्वपरिष्कारः	३५४
१८४.	सम्प्रदानस्य त्रैविध्यम्	३५९
१८५.	पत्ये शेते इत्यादौ सूत्रेणैव सम्प्रदानत्वम्	३६१
१८६.	“यजेः कर्मणः” इत्यादिवार्तिकार्थविचारः	३६७
१८७.	“रुच्यर्थानाम्” इति सूत्रार्थविचारः	३६८
१८८.	“शलाघह्नुङ्” इत्यादिसूत्रार्थविचारः	३७०
१८९.	“धारेरुत्तमर्णः” इति सूत्रार्थविचारः	३७३
१९०.	ऋणशब्दार्थविचारः	३७५
१९१.	“स्पृहेरीप्सितः” इति सूत्रार्थविचारः	३७५
१९२.	“क्वुध्रद्वुह” इत्यादिसूत्रार्थविचारः	३७७
१९३.	“राधीक्ष्योः” इत्यादिसूत्रार्थविचारः	३७८
१९४.	“प्रत्याङ्भ्याम्” इत्यादिसूत्रार्थविचारः	३७८
१९५.	“अनुप्रतिगृणश्च” इति सूत्रार्थविचारः	३७८
१९६.	“परिक्रयणे” इत्यादिसूत्रार्थविचारः	३७८
१९७.	“क्रियार्थोपपदस्य” इत्यादिसूत्रार्थविचारः	३७८
१९८.	“तुमर्थाच्च” इत्यादिसूत्रार्थविचारः	३८०
१९९.	“मन्यकर्मणि” इत्यादिसूत्रार्थविचारः	३८१

क्र.सं	विषयः	पृष्ठे
२००.	“गत्यर्थकर्मणि” इत्यादिसूत्रार्थविचारः	३८१
२०१.	तादर्थ्यचतुर्थ्यर्थविचारः	३८२
२०२.	भट्टाचार्यमतनिराकरणम्	३८४
२०३.	“क्लृपि सम्पद्यमाने च” इति वार्तिकार्थः	३८७
२०४.	“उत्पातेन ज्ञापिते च” इति वार्तिकार्थविचारः	३८९
२०५.	“हितयोगे च” इति वार्तिकविचारः	३९०
२०६.	“नमः स्वस्ति” इत्यादिसूत्रार्थविचारः	३९२
२०७.	भट्टाचार्यमतनिराकरणम्	३९२
	पञ्चम्यर्थविचारः	३९४ - ४३३
२०८.	दीक्षितादिमतेनापादानत्वपरिष्कारः	३९४
२०९.	स्वमतेऽपादानत्वपरिष्कारः	३९८
२१०.	अपादानत्वाप्राप्तिशङ्का - तत्समाधानं च	४००
२११.	भर्तृहरिमतम् - तत्खण्डनञ्च	४०१
२१२.	विभागः पञ्चम्यर्थ इति नैयायिकमतम् - तन्निराकरणञ्च	४०४
२१३.	वलाहकाद् विद्योतते इत्यत्र विभक्तित्रयम्	४०६
२१४.	“अन्याराद्” इति सूत्रे दीक्षितमतनिराकरणम्	४०८
२१५.	“जुगुप्साविराम” इत्यादिवार्तिकार्थविचारः	४०९
११६.	“भीत्रार्थानाम्” इत्यादिसूत्रार्थविचारः	४११
२१७.	“पराजेरसोढः” इति सूत्रार्थविचारः	४१३
२१८.	अत्र खण्डदेवमतनिराकरणम्	४१४
२१९.	“वारणार्थानाम्” इति सूत्रार्थविचारः	४१५
२२०.	भट्टाचार्यमतनिराकरणम्	४१६
२२१.	“अन्तार्थौ” इत्यादिसूत्रार्थविचारः	४१७
२२२.	“आख्यातोपयोगे” इति सूत्रार्थविचारः	४१८

क्र.सं	विषयः	पृष्ठे
२२३.	“जनिकर्तुः प्रकृतिः” इति सूत्रार्थविचारः	४१८
२२४.	“भुवः प्रभवः” इति सूत्रार्थविचारः	४२०
२२५.	“ल्यब्लोपे” इत्यादिवार्तिकार्थविचारः	४२०
२२६.	“यतश्चध्वकालनिर्माणम्” इति वार्तिकार्थविचारः	४२१
२२७.	“आङ्मर्यादावचने” इति सूत्रार्थविचारः	४२९
२२८.	“प्रतिनिधि” इत्यादिसूत्रार्थविचारः	४३१
२२९.	“अकर्तयृणे पञ्चमी” इति सूत्रार्थविचारः	४३१
२३०.	“पृथग्विना” इत्यादिसूत्रार्थविचारः	४३२
२३१.	“करणे च” इत्यादिसूत्रार्थविचारः	४३२
२३२.	“दूरान्तिकार्थेभ्यः” इत्यादिसूत्रार्थविचारः	४३३
	षष्ठ्यर्थविचारः	४३४ - ४५३
२३३.	संबन्धत्वेन विशेषरूपेण च संबन्धः षष्ठ्यर्थः	४३४
२३४.	शेषषष्ठ्याः शेषत्वं कारकत्वं च	४३५
२३५.	नैययिकमतनिराकरणम्	४३९
२३६.	संबन्धस्य द्विष्टत्वनिर्णयः	४४३
२३७.	मम भ्रातेत्यादौ षष्ठ्यर्थविचारः	४४४
२३८.	“षष्ठी हेतुप्रयोगे” इति सूत्रार्थविचारः	४४५
२३९.	“कर्तृकर्मणोः कृति” इति सूत्रार्थविचारः	४४५
२४०.	कृतपूर्वी कटमित्यत्र षष्ठीवारणम्	४४६
२४१.	अत्र भाष्यप्रामाण्यम्	४४७
२४२.	अत्र भाष्यान्तरप्रामाण्यम्	४४९
२४३.	उक्तार्थे हरिसम्मतिप्रदर्शनम्	४५०
२४४.	कटशब्दाद् षष्ठ्यभावोपपादनम्	४५२
२४५.	तण्डुलानां पाचकतर इत्यत्र षष्ठ्युपपादनम्	४५३

क्र.सं	विषयः	पृष्ठे
२४६.	अत्र “न लोक” इति निषेधाप्रवृत्तिकथनम्	४५३
	सप्तम्यर्थविचारः	४५४ - ४८१
२४७.	अधिकरणत्वशक्तिमान् सप्तम्यर्थः	४५४
२४८.	तण्डुलं पचतीत्यत्राधिकरणत्ववारणम्	४५६
२४९.	अधिकरणस्य त्रैविध्यम्	४५८
२५०.	“इको यणचि” इत्यादौ औपश्लेषिकाधिकरणत्वसमर्थनम्	४६०
२५१.	वर्णानां बौद्धं पौर्वापर्यम्	४६४
२५२.	अधिकरणस्य कर्त्राद्यन्वय एव	४६५
२५३.	“क्तस्येन्विषयस्य” इत्यादिवार्तिकार्थविचारः	४६७
२५४.	“निमित्तात्कर्मयोगे” इति वार्तिकार्थविचारः	४६८
२५५.	“यस्य च भावेन” इत्यादिसूत्रार्थविचारः	४६८
२५६.	राहूपरागे स्नायादित्यत्र सिद्धसाधनन्यायप्रवृत्तिरिति मतनिराकरणम्	४७१
२५७.	भिद्यते हृदयग्रन्थिरित्यत्र सप्तम्यर्थविचारः	४७२
२५८.	“षष्ठी चानादरे” इति सूत्रार्थविचारः	४७३
२५९.	“यतश्च निर्धारणम्” इति सूत्रार्थविचारः	४७४
२६०.	“न निर्धारणे” इत्यत्र सिद्धान्ताशयः	४७६
२६१.	जलपृथिव्योरित्यत्र जगदीशमतखण्डनम्	४७७
२६२.	“पञ्चमी विभक्ते” इति सूत्रार्थविचारः	४७८
२६३.	तत्सूत्रप्रत्याख्यानप्रकारः	४७९
२६४.	“नक्षत्रे च लुपि” इति सूत्रार्थविचारः	४८०
	सुबर्थवादे संख्याविचारः	४८२ - ५२८
२६५.	गावो धनमिति प्रयोगोपपत्तिप्रदर्शनम्	४८३
२६६.	दारा इत्यत्र बहुवचनोपपत्तिप्रदर्शनम्	४८४
२६७.	उत्तरा संख्या पूर्वा संख्यां बाधत इत्यत्र प्रमाणम्	४८४

क्र.सं	विषयः	पृष्ठे
२६८.	अत्र भाष्यन्तरोपन्यासः	४८५
२६९.	व्याकरणे व्याप्तिन्यायस्यैवाश्रयणम्	४८७
२७०.	“पशुना यजेत” इति वाक्यार्थविचारः	४९०
२७१.	प्रकृतिप्रत्ययौ न पृथगर्थं बोधयत इत्यत्र भाष्यप्रामाण्यम्	४९४
२७२.	अत्रैव भाष्यान्तरप्रामाण्यम्	४९५
२७३.	देवदत्तादेः धात्वर्थेऽभेदेनान्वय इति स्वसिद्धान्तनिरूपणम्	४९९
२७४.	मीमांसकमतनिराकरणम्	५०१
२७५.	मीमांसकमते दोषान्तरोपन्यासः	५०२
२७६.	मीमांसकमते दोषान्तरोपन्यासः	५०३
२७७.	स्वोक्तार्थे जैमिनिसम्मतिप्रदर्शनम्	५०४
२७८.	‘ग्रहं समार्ष्टि’ इति वाक्यार्थविचारः = ग्रहैकत्वन्यायः	५०७
२७९.	मीमांसकमतखण्डनम्	५०८
२८०.	स्वोक्तार्थे जैमिनिसम्मतिप्रदर्शनम्	५१०
२८१.	मीमांसाभाष्यकारे कटाक्षः	५११
२८२.	‘यस्योभयम्’ इत्यादिवाक्यार्थविचारः	५१२
२८३.	अत्र कल्पसूत्रकाराणामाशयः	५१३
२८४.	मीमांसकमतखण्डनम्	५१४
२८५.	विवक्षाऽविवक्षयोर्लक्ष्यानुसरणमेव शरणम्	५१५
२८६.	एकग्रहणप्रत्याख्यानानुपपत्तिशङ्का	५१८
२८७.	शङ्कायाः समाधानम्	५१९
२८८.	‘एकः शब्द’ इत्यादिश्रुत्यर्थविचारः	५२१
२८९.	नैमित्तिके वाक्यार्थविचारः	५२२
२९०.	कैयटमतखण्डनम्	५२३
२९१.	सुबन्तसमुदायेन समासवारणम्	५२४

क्र.सं	विषयः	पृष्ठे
२९२.	मतान्तरेण 'पशुना यजेत' इति वाक्यार्थविचारः	५२७
	वृत्तिविचारः	५३१ - ८११
२९३.	पदविधिशब्दार्थविचारः	५३१
२९४.	समर्थशब्दार्थविचारः	५३१
२९५.	सूत्रस्य परिभाषात्वविचारः	५३२
२९६.	एकार्थीभावलक्षणम्	५३४
२९७.	दलसार्थक्यम्	५३५
२९८.	तात्पर्यविवरणम्	५३६
२९९.	एकार्थीभाववादेऽसाधारणं प्रयोजनान्तरम्	५४२
३००.	कैयटादिमतम्	५४३
३०१.	कैयटमतखण्डनम्	५४६
३०२.	अभेदैकत्वसंख्याशब्दार्थनिर्णयः	५४७
३०३.	वृत्तावभेदैकत्वसंख्या भासत इति हरिप्रदर्शितमेकदेशिमतम्	५४८
३०४.	अत्र मतान्तरम्	५४९
३०५.	भर्तृहरिमतखण्डनम्	५५३
३०६.	हरिमते भाष्यासंमतिप्रदर्शनम्	५५४
३०७.	हरिमते दोषान्तरम्	५५५
३०८.	एकार्थीभाववादे प्रयोजनान्तरम्	५५७
३०९.	वृत्तावुद्देश्यविधेयभावेनान्वयो नेति दीक्षितादिमतम्	५५८
३१०.	हरदत्तोक्तदोषवारणम्	५५९
३११.	अत्रैव दोषान्तरम्	५६०
३१२.	अत्रैव दोषान्तरम्	५६१
३१३.	कैयटादिमतम्	५६१
३१४.	तत्खण्डनम्	५६२

क्र.सं	विषयः	पृष्ठे
३१५.	तन्मते भाष्यविरोधप्रदर्शनम्	५६३
३१६.	एकार्थीभावे दोषपरिहारः - फलप्रदर्शनं च	५६४
३१७.	मीमांसकमतम्	५६५
३१८.	मीमांसकमतखण्डनम्	५६७
३१९.	विशिष्टशक्तेर्लोकसिद्धत्वम्	५६८
३२०.	विशिष्टशक्तेरलौकिके आरोपः	५६९
३२१.	निषादस्थपत्यधिकरणसङ्गमनाय समासानामन्तरङ्गबहिरङ्गभावविचारः	५७०
३२२.	स्वोक्तार्थे जैमिनिसम्मतिप्रदर्शनम्	५७२
३२३.	शबरस्वामिमतखण्डनम्	५७३
३२४.	द्वितीयसूत्रस्यावतारिका	५७४
३२५.	समासानामर्थबोधकत्वं स्वाभाविकम्	५७७
३२६.	वृत्तिवर्तनवादिमतम्	५८०
३२७.	अजहत्स्वार्थानां लक्षणसमन्वयः	५८१
३२८.	जहत्स्वार्थायां वृत्तिलक्षणासंभवपूर्वपक्षः	५८२
३२९.	सिद्धान्तः	५८३
३३०.	प्रकारान्तरेण समाधानम्	५८४
३३१.	प्रकारान्तरेण समाधानम्	५८४
३३२.	वेदान्तिमतेन लक्षणसमन्वयः	५८५
३३३.	भेदसंसर्गौ सामर्थ्यमिति सिद्धान्तप्रदर्शनम्	५८७
३३४.	भाष्यार्थकथनम्	५८८
३३५.	कैयटविरोधपरिहारः	५८९
३३६.	दीक्षितमतखण्डनम्	५९०
३३७.	अजहत्स्वार्थावृत्तिनिरूपणम्	५९१
३३८.	दीक्षितमतम्	५९३

क्र.सं	विषयः	पृष्ठे
३३९.	दीक्षितमतखण्डम्	५९५
३४०.	दीक्षितमते दोषान्तरम्	५९६
३४१.	भूषणकारमतखण्डनम्	५९८
३४२.	भाष्यसंमतव्यपेक्षावादः	६००
३४३.	व्यपेक्षावादस्योपपत्तिः	६०१
३४४.	नैयायिकमतम्	६०२
३४५.	न्यायमतखण्डनम्	६०३
३४६.	व्यपेक्षावादे सूत्रकारसंमतिप्रदर्शनम्	६०४
३४७.	कर्मधारयादौ व्यपेक्षासमन्वयः	६०५
३४८.	व्यपेक्षावादखण्डनम्	६०७
३४९.	व्यपेक्षावादे दूषणान्तरम्	६०७
३५०.	तत्रैव दूषणान्तरम्	६०७
३५१.	न्यायमतखण्डनम्	६०८
३५२.	एकार्थीभाववादे पराङ्गवद्भाववारणम्	६०८
३५३.	कैयटमत-वेदभाष्यखण्डनम्	६०९
३५४.	मीमांसामतम्	६१०
३५५.	मीमांसामतखण्डनम्	६१०
३५६.	एकार्थीभावे दोषपरिहारः	६११
३५७.	वृत्तिभेदप्रदर्शनम्	६१२
३५८.	समासभेदप्रदर्शनम्	६१३
	अथाव्ययीभावसमासः	६१५
	अथ तत्पुरुषः	६१६ - ६४६
३५९.	विशेषणसमासः	६१९
३६०.	नैयायिकमतखण्डनम्	६२०

क्र.सं	विषयः	पृष्ठे
३६१.	समासे उद्देश्यविधेयभावेनान्वयो नेति वादिनां मतम्	६२०
३६२.	तन्मते दोषोद्धारः	६२०
३६३.	तन्मतखण्डनम्	६२१
३६४.	सिद्धान्ते दोषोद्धारः	६२२
३६५.	अरुणैकहायनीन्यायो न घटत इति महान् पूर्वपक्षः	६२३
३६६.	कैयटमतं तन्निराकरणं च	६२४
३६७.	पाष्णिकान्वयो न घटत इति प्रतिपादनम्	६२५
३६८.	तत्रैव दोषान्तरम्	६२६
३६९.	एतद्दोषोद्धारः	६२६
३७०.	तत्समाधानम्	६२७
३७१.	तत्रैव दोषान्तरम्	६२८
३७२.	तत्रैव दोषान्तरम्	६२८
३७३.	मानसबोधशङ्का तत्समाधानं च	६२९
३७४.	महापूर्वपक्षस्य समाधानम्	६३०
३७५.	भाष्यार्थविवरणम्	६३२
३७६.	महापूर्वपक्षस्य समाधानान्तरम्	६३३
३७७.	मीमांसकमतोपपत्तिशङ्का, तत्समाधानं च	६३४
३७८.	तत्रैव दोषान्तरम्	६३५
३७९.	स्वमते दोषः, तत्परिहारश्च	६३६
३८०.	स्वसिद्धान्ते भाष्यप्रामाण्यप्रदर्शनम्	६३७
	अथ बहुव्रीहिः	६४७ - ६९१
३८१.	वृत्तौ विशेषणविशेष्यभावव्यत्यय इति दीक्षितादिमतम्	६४७
३८२.	नव्यनैयायिकमतम्	६४७
३८३.	न्यायमतखण्डनम्	६४८

क्र.सं	विषयः	पृष्ठे
३८४.	सिद्धान्ते प्राप्तोदक इत्यत्र बोधप्रकारः	६५२
३८५.	मीमांसकमतम्	६५४
३८६.	मीमांसकमतखण्डनम्	६५५
३८७.	वृत्तिविग्रहयोः समानार्थकत्वे भाष्यप्रामाण्यम्	६६३
३८८.	वृत्तिविग्रहयोः समानार्थकत्वे भाष्यान्तरप्रामाण्यम्	६६४
३८९.	वृत्तिविग्रहयोः समानार्थकत्वे कैयटप्रामाण्यम्	६६७
३९०.	अत्र भूषणकारमतम् - तन्निराकरणं च	६६८
३९१.	बहुव्रीहेः द्वैविध्यम्	६६९
३९२.	समासे विशिष्टशक्तिस्वीकार एवारुणाधिकरणसङ्गतिः	६६९
३९३.	समासे विशिष्टशक्त्यनङ्गीकारे दोषः	६७३
३९४.	समासे विशिष्टशक्तिस्वीकार एवेन्द्रपीताधिकरणसाङ्गत्यम्	६७५
३९५.	“संख्ययाऽव्यय” इत्यादिसूत्रार्थविचारः	६८५
३९६.	द्वित्रा इत्यत्र विग्रहे वाशब्दार्थविचारः	६८५
३९७.	“तत्र तेनेदमिति सरूपे” इति सूत्रार्थविचारः	६९०
	अथ द्वन्द्वः	६९२ - ७२५
३९८.	समूहः द्वन्द्वसमासार्थः	६९२
३९९.	अत्र न्यायभाष्यप्रामाण्यम्	६९३
४००.	इतरेतरयोगे साहित्यं विशेषणमिति दीक्षितादिमतम्	६९४
४०१.	न चेति पूर्वपक्षस्य समाधानम्	६९७
४०२.	एकशेषेऽपि समूह एवार्थः	६९९
४०३.	विंशत्यादीनां नित्यैकवचनान्तत्वविचारः	७०९
४०४.	पुष्पवन्तशब्दार्थविचारः	७१५
४०५.	भेदश्चार्थ इति नैयायिकमतम् - तन्निराकरणं च	७१६
४०६.	“युगपदधिकरणवचने द्वन्द्वः” इति वार्तिककृन्मतम्	७२१

क्र.सं	विषयः	पृष्ठे
४०७.	वार्तिककृन्मतनिराकरणम्	७२३
	अथैकशेषः	७२६ - ७३५
४०८.	तन्त्रेणैव सिद्धे एकशेषानावश्यकत्वशङ्का	७२६
४०९.	एकशेषस्य नियमार्थत्वम्	७३१
४१०.	एकशेषसूत्रप्रत्याख्यानम्	७३२
४११.	एकशेषानङ्गीकारे प्राप्तदोषवारणम्	७३३
	क्यजाद्यन्तवृत्तिनिरूपणम्	७३६ - ७४३
	अथ तद्धितवृत्तिः	७४४ - ८०५
४१२.	तद्धितस्य पदविधित्वम्	७४४
४१३.	देवताशब्दार्थविचारः	७४७
४१४.	तत्र शबरस्वामिभाष्यविचारः	७५०
४१५.	देवतानां विग्रहवत्त्वम्	७५१
४१६.	तत्र चरकवचनप्रामाण्यम्	७५२
४१७.	तत्र भगवद्गीतावचनप्रामाण्यम्	७५२
४१८.	“तेन प्रोक्तम्” इति सूत्रे प्रोक्तशब्दार्थविचारः	७५४
४१९.	“तेन दीव्यति” इत्यादिसूत्रार्थविचारः	७६४
४२०.	“तेन तुल्यं क्रिया चेद्वतिः” इति सूत्रार्थविचारः	७६६
४२१.	“तत्र तस्येव” इति सूत्रस्यावश्यकतानिरूपणम्	७६८
४२२.	“तदर्हम्” इति सूत्रार्थविचारः	७७२
४२३.	“तस्य भावस्त्वतलौ” इति सूत्रार्थविचारः	७७४
४२४.	“तस्य पूरणे डट्” इति सूत्रार्थविचारः	७८१
४२५.	मतुप्सूत्रार्थविचारः	७८२
४२६.	“प्रकारवचने थाल्” इति सूत्रार्थविचारः	७८५
४२७.	“याप्ये पाशप्” इति सूत्रार्थविचारः	७८६

क्र.सं	विषयः	पृष्ठे
४२८.	“अतिशायने तमबिष्ठनौ” इति सूत्रार्थविचारः	७८६
४२९.	“ईषदसमाप्तौ” इत्यादिसूत्रार्थविचारः	७८९
४३०.	“कुत्सिते” इति सूत्रार्थविचारः	७९०
४३१.	“इवे प्रतिकृतौ” इति सूत्रार्थविचारः	७९२
४३२.	काकतालीयमित्यत्र विग्रहविचारः	७९२
४३३.	कृत्वसुच्प्रत्ययार्थविचारः	७९३
४३४.	मयट्प्रत्ययार्थविचारः	७९४
४३५.	सुखदुःखपदार्थविचारः	७९८
४३६.	च्चिप्रत्ययार्थविचारः	८००
	अथ वीप्सा	८०६ - ८११
	उपसंहारः	८१२ - ८१३
	परिशिष्टम्	८१४ - ८४६

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठग्रन्थमाला - ३१५

शास्त्रपरिचयग्रन्थमाला- ३

मीमांसाशास्त्रप्रवेशिनी

प्रथमः भागः

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः वि. मुरलीधरशर्मा

कुलपतिः

सम्पादकः

आचार्यः का.ई. देवनाथन्

प्रणेता

डा. श्रीरामः ए. एम्.

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपतिः

प्रथमवर्गीयमानितविश्वविद्यालयत्वेन

विश्वविद्यालयानुदानायोगेन अनुमोदितः

तिरुपतिः - 517 507 (आन्ध्रप्रदेशः)

2019

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठग्रन्थमाला - ३१५

शास्त्रपरिचयग्रन्थमाला - ३

मीमांसाशास्त्रप्रवेशिनी

प्रथमः भागः

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः वि. मुरलीधरशर्मा

कुलपतिः

सम्पादकः

आचार्यः का.ई. देवनाथन्

प्रणेता

डा. श्रीरामः ए. एस्.

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपतिः

(प्रथमवर्गीयमानितविश्वविद्यालयत्वेन विश्वविद्यालयानुदानायोगेन अनुमोदितः)

तिरुपतिः - 517 507 (आन्ध्रप्रदेशः)

2019

मीमांसाशास्त्रप्रवेशिनी - प्रथमः भागः

रचयिता

डा. श्रीरामः ए.एस्.

प्रथममुद्रणम् २०१९

प्रतिलिपयः १०००

© राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपति: (आन्ध्रप्रदेशः)

प्रकाशकः कुलसचिवः
राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्
तिरुपति:

ISBN : 978-81-937648-4-8

मूल्यम् : रू. २२०/-

मुद्रणम् - प्रजाशक्ति प्रिंटर्स एण्ड पब्लिशर्स प्राइवेट लिमिटेड्, तिरुपति

विषयसूची

विभागः	विषयः	पुटसंख्या
१. प्रथमः परिच्छेदः	उपोद्घातः	१-४४
१. प्रथमः पाठः	१. दर्शनानां परिचयः	१-१२
२. द्वितीयः पाठः		१३-१८
	१. मीमांसाशब्दार्थः, २. मीमांसायाः नामान्तराणि	
३. तृतीयः पाठः		१९-२४
	१. मीमांसायाः आवश्यकता ३. मीमांसायाः परम्परा	
	२. मीमांसायाः प्राचीनता	
४. चतुर्थः पाठः		२५-३१
	१. सूत्रभाष्यवार्तिकानां लक्षणम् २. मीमांसायां प्रस्थानत्रयपरिचयः	
५. पञ्चमः पाठः		३२ - ३७
	१. मीमांसाप्रतिपाद्यविषयाणां परिचयः ३. अनुबन्धनिरूपणम्	
	२. मीमांसायाः विस्तृतिः ४. मीमांसायाः प्रयोजनम्	
६. षष्ठः पाठः		३८-४४
	१. अधिकरणस्वरूपस्य परिचयः २. सङ्गतेः परिचयः	
२. द्वितीयः परिच्छेदः	प्रथमाध्यायस्य विषयः	४५-११८
१. प्रथमः पाठः		४५-५०
	१. जिज्ञासासूत्रस्य विवरणम् ३. कर्मत्वविचारः	
	२. अध्ययनविधेः विचारः	
२. द्वितीयः पाठः		५१-५५
	१. धर्मलक्षणविचारः ३. धर्मसूत्रधर्मलक्षणयोः विरोधपरिहारः	
	२. स्वर्गलक्षणम्	

३. तृतीयः पाठः	५६-६०
१.वेदः २.वेदस्य विभागः ३.धर्मं प्रमाणानि	
४. चतुर्थः पाठः	६१-६७
१.विधिः ३. उत्पत्तिविधिः	
२. विधेः विभागः ४. गुणविशिष्टकर्मोत्पत्तिविधिः	
५. पञ्चमः पाठः	६८ -७७
१. निषेधः ३.तस्य व्रतमिति उपक्रमः ५. विकल्पे अष्टौ दोषाः	
२.पर्युदासः ४. विकल्पप्रसक्तिः	
६. षष्ठः पाठः	७८-८९
१. अर्थवादः ४.निषेधस्य शेषः	
२.अर्थवादस्य भेदः ५.अर्थवादस्य भेदत्रयम्	
३. विधेः शेषः ६.एकवाक्यता	
७. सप्तमः पाठः	९०-९७
१.मन्त्रः २.विधित्रैविध्यम्	
८.अष्टमः पाठः	९८-१०२
१.स्मृतिः, २.आचारः	
९. नवमः पाठः	१०२-१११
१.नामधेयम् २.नामधेये निमित्तचतुष्टयम्	
१०. दशमः पाठः	११२-११७
१.वाक्यशेषः, २.सामर्थ्यम्	
३. तृतीयः परिच्छेदः द्वितीयाध्यायस्य विषयः	११८-१५२
१. प्रथमः पाठः	११८-१२८
१.भावनाकरणत्वम्, २.भावना, ३.शाब्दी, ४.आर्थी	
२. द्वितीयः पाठः	१२९-१३५
१. अपूर्वम्, २.अपूर्वविभागाः	

३. तृतीयः पाठः

१३६-१४२

१. यजिपदाभावेपि यागकल्पनम्

२. लिङ्गाद्यभावेपि विधायकत्वम्

३. स्तोत्र-शास्त्र-मन्त्र-ब्राह्मण-ऋक् -साम-यजुः-

एकवाक्यत्वानां लक्षणानि

४. चतुर्थः पाठः

१४३-१५२

१. भावनाभेदबोधकप्रमाणानि

परिशिष्टम् - १. रेखाचित्रम्

I- VIII

२. विशेषविचारः

IX- XVI

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठग्रन्थमाला - ३१६
शास्त्रपरिचयग्रन्थमाला - ४

मीमांसाशास्त्रप्रवेशिनी

द्वितीयः भागः

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः वि. मुरलीधरशर्मा

कुलपतिः

सम्पादकः

आचार्यः का.ई. देवनाथन्

प्रणेता

डा. श्रीरामः ए. एस्.

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपतिः

प्रथमवर्गीयमानितविश्वविद्यालयत्वेन
विश्वविद्यालयानुदानायोगेन अनुमोदितः
तिरुपतिः - 517 507 (आन्ध्रप्रदेशः)

2019

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठग्रन्थमाला - ३१६
शास्त्रपरिचयग्रन्थमाला - ४

मीमांसाशास्त्रप्रवेशिनी

द्वितीयः भागः

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः वि. मुरलीधरशर्मा
कुलपतिः

सम्पादकः

आचार्यः का.ई. देवनाथन्

प्रणेता

डा. श्रीरामः ए. एस्.

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपतिः

(प्रथमवर्गीयमानितविश्वविद्यालयत्वेन विश्वविद्यालयानुदानायोगेन अनुमोदितः)

तिरुपतिः - 517 507 (आन्ध्रप्रदेशः)

2019

मीमांसाशास्त्रप्रवेशिनी - द्वितीयः भागः

रचयिता

डा. श्रीरामः ए.एस्.

प्रथममुद्रणम् २०१९

प्रतिलिपयः १०००

© राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपति: (आन्ध्रप्रदेशः)

प्रकाशकः कुलसचिवः
राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्
तिरुपति:

ISBN: 978-81-937648-5-5

मूल्यम् : रू. २२५/-

मुद्रणम् - प्रजाशक्ति प्रिन्टर्स एण्ड पब्लिषर्स प्राइवेट लिमिटेड, तिरुपति

विषयसूची

विभागः	विषयः	पुटसंख्या
१. प्रथमः परिच्छेदः	तृतीयाध्यायस्य विषयः	१-४१
१. प्रथमः पाठः		१-७
१. अङ्गत्वम्	३. गुणविधिः	
२. विनियोगविधिः	४. गुणफलसम्बन्धविधिः	
२. द्वितीयः पाठः		८-१७
१. अङ्गताग्राहकप्रमाणानि,	२. श्रुतिः, ३. श्रुतेः विभागाः	
३. तृतीयः पाठः		१८-२४
१. लिङ्गम्, २. वाक्यम्, ३. प्रकृतिविकृती,		
४. चतुर्थः पाठः		२५-३०
१. प्रकरणम्	२. महाप्रकरणम्	
३. अवान्तरप्रकरणम्	४. सन्दंशः	
५. पञ्चमः पाठः		३१-३७
१. स्थानम्	३. सन्निधिपाठः	
२. यथासंख्यपाठः	४. अनुष्ठानसादेश्यम्	५. समाख्या
६. षष्ठः पाठः		३८-४१
१. अङ्गभेदः, २. गुणकर्म, ३. प्रधानकर्म		
२. द्वितीयः परिच्छेदः	चतुर्थाध्यायस्य विषयः	४२-४७
१. प्रथमः पाठः - प्रयुक्तिः		४२-४७
३. तृतीयः परिच्छेदः	पञ्चमाध्यायस्य विषयः	४८-७२
१. प्रथमः पाठः		४८-५४
१. क्रमः, २. प्रयोगविधिः, ३. क्रमबोधकप्रमाणानि		

२. द्वितीयः पाठः	५५-६०
१.श्रुतिक्रमः, २.श्रुतिविभागौ, ३.अर्थक्रमः	
३. तृतीयः पाठः	६१-६७
१.पाठक्रमः, २.मन्त्रपाठः,	
३.ब्राह्मणपाठः, ४.स्थानम्	
४. चतुर्थः पाठः	६८-७२
१.मुख्यक्रमः, २.प्रवृत्तिक्रमः	
४. चतुर्थः परिच्छेदः षष्ठाध्यायस्य विषयः	७३-७९
१. प्रथमः पाठः	७३-७९
१.अधिकारः, २.काम्य-नैमित्तिक-नित्यकर्मसु अधिकारः,	
३.अधिकारिणः विशेषणानि	
५. पञ्चमः परिच्छेदः उत्तरषट्कस्य विषयः	८०-१०३
१. प्रथमः पाठः	८२-८७
१.अतिदेशः, २.अतिदेशस्य विभागाः, ३.विशेषातिदेशः	
२. द्वितीयः पाठः	८८-९२
१.ऊहः, २.ऊहभेदाः	
३. तृतीयः पाठः	९३-९८
१.बाधः, २.बाधभेदाः	
४. चतुर्थः पाठः	९९-१०३
१.तन्त्रम्, २.प्रसङ्गः	

६. षष्ठः परिच्छेदः प्रमाणनिरूपणम्	१०४-१३४
१. प्रथमः पाठः	१०४-१११
१.प्रमाणविचारः, २.करणम्, ३.प्रत्यक्षम्, ४.सन्निकर्षनिरूपणम्, ५.प्रत्यक्षभेदाः	
२. द्वितीयः पाठः	११२-११९
१.अनुमानम्, २.व्याप्तिः, ३.अनुमानद्वैविध्यम्, ४.अनुमानावयवाः, ५.हेत्वाभासाः	
३. तृतीयः पाठः	१२०-१२७
१.शब्दः, २.सहकारिकराणानि, ३.पदविभागः, ४.पदवृत्तयः, ५.पदत्रैविध्यम्, ६.शक्तिग्रहोपायाः, ७.लक्षणा, ८.गौणी	
४. चतुर्थः पाठः	१२८-१३४
१.उपमानम्, २.अर्थापत्तिः, ३.अनुपलब्धिः	
७. सप्तमः परिच्छेदः प्रमेयनिरूपणम्	१३५ - १४२
१. प्रथमः पाठः	१३५ - १४२
१.पदार्थाः, २.द्रव्यम्, ३.गुणः, ४.कर्म, ५.जातिः, ६.अभावः	
८. अष्टमः परिच्छेदः मीमांसाप्रवर्तकानां विवरणम् - १४३-१६५	
१. प्रथमः पाठः	१४३-१४७
१.जैमिनिः, २.उपवर्षः, ३.शबरस्वामी	

२. द्वितीयः पाठः	१४८-१५२
१. कुमारिलभट्टः, २. प्राभाकरः, ३. मुरारिः	
३. तृतीयः पाठः	१५३-१६०
१. भट्टमतावलम्बिनः	
४. चतुर्थः पाठः	१६१-१६५
१. प्राभाकराः	
परिशिष्टम् - १. रेखाचित्रम्	I - XI
२. विशेषविचारः	XII - XXI

राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयग्रन्थमालासङ्ख्या - 338

श्रीहर्षमहाकविप्रणीतम्

नैषधीयचरितम्

बाल्यसखीव्याख्यासहितम्

प्रथमो भागः - आद्याः षट् सर्गाः

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः विरिवेण्टि मुरलीधरशर्मा

कुलपतिः

व्याख्यातारौ

डा. कोम्पेल्ल रामसूर्यनारायणः

श्री परिमि रविः

सहायिका

डा. विस्सावज्जल सूर्यप्रभा

राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

(संसदः अधिनियमेन प्रतिष्ठापितः केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः)

तिरुपतिः - ५१७ ५०७ (आं.प्र)

२०२१

राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयग्रन्थमाला - 338

श्रीहर्षमहाकविप्रणीतम्

नैषधीयचरितम्

बाल्यसखीव्याख्यासहितम्

प्रथमो भागः - आद्याः षट् सर्गाः

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः विरिवेण्टि मुरलीधरशर्मा

कुलपतिः

व्याख्यातारौ

डा. कोम्पेल्ल रामसूर्यनारायणः

विश्रान्ताचार्यः, राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः, तिरुपतिः

श्री परिमि रविः

Software Engineer, California

सहायिका - डा. विस्सावज्जल सूर्यप्रभा

अतिथ्यध्यापिका, साहित्यविभागः, राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः, तिरुपतिः

राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

(संसदः अधिनियमेन प्रतिष्ठापितः केन्द्रीयविश्वविद्यालयः)

तिरुपतिः - ५१७ ५०७ (आं.प्र.)

२०२१

नैषधीयचरितम्

प्रथमो भागः - आद्याः षट् सर्गाः

व्याख्यातारौ

डा. कोम्पेल्ल रामसूर्यनारायणः

श्री परिमि रविः

सहायिका

डा. विस्सावज्जल सूर्यप्रभा

ISBN : 978-81-950461-2-6

प्रथमसंस्करणम् : २०२१

प्रतिकृतयः : १०००

© राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः, तिरुपतिः, आन्ध्रप्रदेशः

प्रकाशकः : कुलसचिवः
राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः, तिरुपतिः

मूल्यम् : ₹ 690/-

मुद्रकः : डॉट लैन डाटा, चेन्नै - ६०००८३

सर्गसूचिका

	पृ.सं
प्रथमः सर्गः	1
द्वितीयः सर्गः	120
तृतीयः सर्गः	205
चतुर्थः सर्गः	310
पञ्चमः सर्गः	412
षष्ठः सर्गः	518

श्रीहर्षमहाकविप्रणीतम्

नैषधीयचरितम्

बाल्यसखीव्याख्यासहितम्

द्वितीयो भागः - सप्तमसर्गतः द्वादशसर्गपर्यन्तः

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः विरिवेण्टि मुरलीधरशर्मा

कुलपतिः

व्याख्यातारौ

डा. कोम्पेल्ल रामसूर्यनारायणः

श्री परिमि रविः

सहायिका

डा. विस्सावज्जल सूर्यप्रभा

राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

(संसदः अधिनियमेन प्रतिष्ठापितः केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः)

तिरुपतिः - ५१७ ५०७ (आं.प्र)

२०२१

राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयग्रन्थमाला - 339

श्रीहर्षमहाकविप्रणीतम्

नैषधीयचरितम्

बाल्यसखीव्याख्यासहितम्

द्वितीयो भागः - सप्तमसर्गतः द्वादशसर्गपर्यन्तः

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः विरिवेण्टि मुरलीधरशर्मा

कुलपतिः

व्याख्यातारौ

डा. कोम्पेल्ल रामसूर्यनारायणः

विश्रान्ताचार्यः, राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः, तिरुपतिः

श्री परिमि रविः

Software Engineer, California

सहायिका - डा. विस्सावज्जल सूर्यप्रभा

अतिथ्यध्यापिका, साहित्यविभागः, राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः, तिरुपतिः

राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

(संसदः अधिनियमेन प्रतिष्ठापितः केन्द्रीयविश्वविद्यालयः)

तिरुपतिः - ५१७ ५०७ (आं.प्र.)

२०२१

नैषधीयचरितम्

द्वितीयो भागः - सप्तमसर्गतः द्वादशसर्गपर्यन्तः

व्याख्यातारौ

डा. कोम्पेल्ल रामसूर्यनारायणः
श्री परिमि रविः

सहायिका

डा. विस्सावज्जल सूर्यप्रभा

ISBN : 978-81-950461-7-1

प्रथमसंस्करणम् : २०२१

प्रतिकृतयः : १०००

© राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः, तिरुपतिः, आन्ध्रप्रदेशः

प्रकाशकः : कुलसचिवः
राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः, तिरुपतिः

मूल्यम् : ₹ 720/-

मुद्रकः : डॉट लैन डाटा, चेन्नै - ६०००८३

सर्गसूचिका

	पृ.सं
सप्तमः सर्गः	1
अष्टमः सर्गः	91
नवमः सर्गः	176
दशमः सर्गः	303
एकादशः सर्गः	419
द्वादशः सर्गः	540

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठग्रन्थमालासंख्या - ३२८

पाणिनीयधातुपर्यायकोशः

(लद्-लृद्-लोट्-लुङितिलकारचतुष्टयरूपयुक्तस्तथा संस्कृत-आङ्ग्ल-हिन्दी-तेलुगु-कन्नड-
भाषाशब्दार्थैः तुमुन्नन्तारिरूपैश्च सहितः)

प्रथमो भागः

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः विरिवेण्टि मुरलीधरशर्मा

कुलपतिः

ग्रन्थकर्ता

आचार्यः जानमद्दि रामकृष्णः

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपतिः

(प्रथमवर्गीयमार्गितविश्वविद्यालयपर्यन्तं विश्वविद्यालयानुसूचनायोगेन अनुमोदितः)

तिरुपतिः - 517 507 (आन्ध्रप्रदेशः)

2019

पाणिनीयधातुपर्यायकोशः

(लट्-लृट्-लोट्-लुङितिलकारचतुष्टयरूपयुक्तस्तथा
संस्कृत-आङ्ग्ल-हिन्दी-तेलुगु-कन्नडभाषाशब्दार्थैः
तुमुन्नन्तादिरूपैश्च सहितः)

प्रथमो भागः

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः वि. मुरलीधरशर्मा

कुलपतिः

ग्रन्थकर्ता

आचार्यः जानमहि रामकृष्णः

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठम्

(प्रथमवर्गीयमानितविश्वविद्यालयत्वेन विश्वविद्यालयानुदानायोगेन अनुमोदितः)

तिरुपतिः - 517 507 (आन्ध्रप्रदेशः)

2019

पाणिनीयधातुपर्यायकोशः (प्रथमो भागः)

ग्रन्थकर्ता : आचार्यः जानमहि रामकृष्णः

प्रथमसंस्करणम् : २०१९

प्रतिलिपयः : १०००

ISBN : 978-81-942756-8-8

© राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपति: (आन्ध्रप्रदेशः)

प्रकाशकः : आचार्यः वि. मुरलीधरशर्मा
कुलपतिः
राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपति:

मूल्यम् : ₹८२०/-

मुद्रणम् : डॉट लाइन डेटा, चेन्नई - ६०००८३

ग्रन्थसामग्री

[प्रथमो भागः]

१) श्रीशृङ्गेरीजगद्गुरुचरणानां शुभाशिषः	i-ii
२) कल्या	iii-iv
३) समुदाहृतिः	vii-xxvi
४) महोपकृतिस्मृतिः	xxvii-xxx
५) सङ्केताक्षरसूची	xxxix-xxxii
६) धात्वर्थसूची	xxxiii-xxxviii
७) अक्षरविन्यासे इत्यारभ्य प्रक्षेपणे इत्यर्थं यावत् धातूनां चतुर्षु लकारेषु रूपाणि	1-754
८) परिशिष्टभागः	755-890
— (१) परिशीलितग्रन्थसूची	755-762
— (२) आङ्ग्ल-संस्कृत-तेलुगु-कन्नडभाषा- शब्दार्थैः सह हिन्दीभाषाशब्दार्थानुक्रमणिका	763-796
— (३) संस्कृत-हिन्दीभाषाशब्दार्थैः सह आङ्ग्लभाषाशब्दार्थानुक्रमणिका	797-824
— (४) एतद्ग्रन्थस्थधातूनां तुमुन्-क्त्वा-क्त- शतृ-शानजन्तरूपाणि	825-876
— (५) धातुसूची	877-890

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठग्रन्थमालासंख्या - ३२९

पाणिनीयधातुपर्यायकोशः

(लट्-लृट्-लोट्-लुङितिलकारचतुष्टयरूपयुक्तस्तथा संस्कृत-आङ्ग्ल-हिन्दी-तेलुगु-कन्नड-
भाषाशब्दार्थैः तुमुब्रन्तादिरूपैश्च सहितः)

द्वितीयो भागः

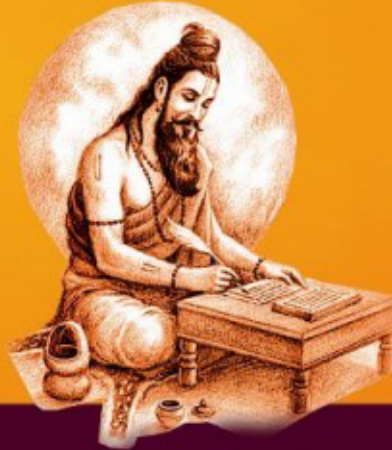
प्रधानसम्पादकः

आचार्यः विरिवेण्टि मुरलीधरशर्मा

कुलपतिः

ग्रन्थकर्ता

आचार्यः जानमद्दि रामकृष्णः

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपतिः

(प्रथमवर्गीयमानितविश्वविद्यालयत्वेन विश्वविद्यालयानुदानायोगेन अनुमोदितः)

तिरुपतिः - 517 507 (आन्ध्रप्रदेशः)

2019

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठग्रन्थमाला - ३२९

पाणिनीयधातुपर्यायकोशः

(लट्-लृट्-लोट्-लुङितिलकारचतुष्टयरूपयुक्तस्तथा
संस्कृत-आङ्ग्ल-हिन्दी-तेलुगु-कन्नडभाषाशब्दार्थैः
तुमुन्नन्तादिरूपैश्च सहितः)

द्वितीयो भागः

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः वि. मुरलीधरशर्मा

कुलपतिः

ग्रन्थकर्ता

आचार्यः जानमद्दि रामकृष्णः

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठम्

(प्रथमवर्गीयमानितविश्वविद्यालयत्वेन विश्वविद्यालयानुदानायोगेन अनुमोदितः)

तिरुपतिः - 517 507 (आन्ध्रप्रदेशः)

2019

पाणिनीयधातुपर्यायकोशः (द्वितीयो भागः)

ग्रन्थकर्ता : आचार्यः जानमद्दि रामकृष्णः

प्रथमसंस्करणम् : २०१९

प्रतिलिपयः : १०००

ISBN : 978-81-942756-9-5

© राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपति: (आन्ध्रप्रदेशः)

प्रकाशकः : आचार्यः वि. मुरलीधरशर्मा
कुलपतिः
राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपति:

मूल्यम् : ₹७६०/-

मुद्रणम् : डॉट लाइन डेटा, चेन्नई - ६०००८३

ग्रन्थसामग्री [द्वितीयो भागः]

१) श्रीशृङ्गेरीजगद्गुरुचरणानां शुभाशिषः	i-ii
२) कल्या	iii-iv
३) द्वितीयभागसम्बन्धितया किञ्चित्	893
४) सङ्केताक्षरसूची	895
५) धात्वर्थसूची	897-902
६) प्रख्यानार्थतः ह्वरणार्थं यावत् धातूनां चतुर्षु लकारेषु रूपाणि	903-1564
७) परिशिष्टभागः	1565-1694
— (१) परिशीलितग्रन्थसूची	1565-1572
— (२) आङ्ग्ल-संस्कृत-तेलुगु-कन्नडभाषा- शब्दार्थैः सह हिन्दीभाषाशब्दार्थानुक्रमणिका	1573-1604
— (३) संस्कृत-हिन्दीभाषाशब्दार्थैः धातुभिः सह आङ्ग्लभाषाशब्दार्थानुक्रमणिका	1605-1630
— (४) एतद्ग्रन्थस्थधातूनां तुमुन्-क्त्वा-क्त- शतृ-शानजन्तरूपाणि	1631-1680
— (५) धातुसूची	1681-1694

महाकविकालिदासविरचितमहाकाव्यम्

रघुवंशम्

पदच्छेद-अन्वय-प्रतिपदार्थ-भावार्थ-विशेषव्याख्यासमुल्लसितम्

(प्रथमः भागः)

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः वि. मुरलीधरशर्मा

कुलपतिः

व्याख्याकारः

डा. शिवरामभट्टः

उपाचार्यः, अनुसन्धानप्रकाशनविभागः

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपतिः

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठम्

प्रथमवर्गीयमानितविश्वविद्यालयत्वेन विश्वविद्यालयानुदानायोगेन अनुमोदितम्

तिरुपतिः – 517507, आन्ध्रप्रदेशः

2019

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठग्रन्थमाला - 331

महाकविकालिदासविरचितमहाकाव्यम्

रघुवंशम्

पदच्छेद-अन्वय-प्रतिपदार्थ-भावार्थ-विशेषव्याख्यासमुल्लसितम्

(प्रथमः भागः)

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः वि. मुरलीधरशर्मा
कुलपतिः

व्याख्याकारः

डा. शिवरामभट्टः

उपाचार्यः, अनुसन्धानप्रकाशनविभागः
राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपतिः

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठम्

प्रथमवर्गीयमानितविश्वविद्यालयत्वेन विश्वविद्यालयानुदानायोगेन अनुमोदितम्
तिरुपतिः - 517507, आन्ध्रप्रदेशः

2019

रघुवंशम् (प्रथमः भागः)

व्याख्याकारः : डा. शिवरामभट्टः

प्रथमसंस्करणम् : 2019

प्रतिलिपयः : 1000

ISBN : 978-81-944526-1-4

© राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपतिः, आन्ध्रप्रदेशः

प्रकाशकः

कुलसचिवः

राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपतिः

मूल्यम् : ₹680/-

मुद्रणम् : डॉट लाइन डेटा, चेन्नाई-600083

विषयानुक्रमणिका

विषयः		पृ.सं.
शुभाशंसा	-	v
पुरोवाक्	-	ix
प्रथमसर्गः	-	01
द्वितीयसर्गः	-	90
तृतीयसर्गः	-	167
चतुर्थसर्गः	-	231
पञ्चमसर्गः	-	297
षष्ठसर्गः	-	369
सप्तमसर्गः	-	442
अष्टमसर्गः	-	504
नवमसर्गः	-	589
दशमसर्गः	-	664

राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयग्रन्थमालासङ्ख्या - 344

महाकविकालिदासविरचितमहाकाव्यम्

रघुवंशम्

पदच्छेद-अन्वय-प्रतिपदार्थ-भावार्थ-
विशेषव्याख्यासमुल्लसितम्

द्वितीयः भागः
(११ - १९ सर्गाः)

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः वि. मुरलीधरशर्मा
कुलपतिः

व्याख्याकारः

डॉ. शिवरामभट्टः

राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

(संसदः अधिनियमेन प्रतिष्ठापितः केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः)

तिरुपतिः - ५१७ ५०७ (आन्ध्रप्रदेशः)

2021

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठग्रन्थमालासङ्ख्या - 344

महाकविकालिदासविरचितमहाकाव्यम्

रघुवंशम्

पदच्छेद-अन्वय-प्रतिपदार्थ-भावार्थ-विशेषव्याख्यासमुल्लसितम्

द्वितीयः भागः

(11 – 19 सर्गाः)

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः वि. मुरलीधरशर्मा

कुलपतिः

व्याख्याकारः

डा. शिवरामभट्टः

उपाचार्यः, अनुसन्धानप्रकाशनविभागः

राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः, तिरुपतिः

राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

(संसदः अधिनियमेन प्रतिष्ठापितः केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः)

तिरुपतिः – 517507, आन्ध्रप्रदेशः

2021

रघुवंशम्

(द्वितीयः भागः, 11 – 19 सर्गाः)

व्याख्याकारः : डा. शिवरामभट्टः

उपाचार्यः, अनुसन्धानप्रकाशनविभागः,
राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः, तिरुपतिः

ISBN : 978-81-950461-3-3

प्रथमसंस्करणम् : 2021

प्रतिलिपयः : 1000

© राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः, तिरुपतिः, आन्ध्रप्रदेशः

प्रकाशकः : कुलसचिवः

राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः, तिरुपतिः

मूल्यम् : ₹ 680/-

मुद्रणम् : डॉट लैन डाटा, चेन्नै – 600083

विषयानुक्रमणिका

विषयः		पृष्ठसंख्या
शुभाशंसा	-	v
पुरोवाक्	-	ix
एकादशसर्गः	-	1
द्वादशसर्गः	-	87
त्रयोदशसर्गः	-	166
चतुर्दशसर्गः	-	234
पञ्चदशसर्गः	-	309
षोडशसर्गः	-	387
सप्तदशसर्गः	-	464
अष्टादशसर्गः	-	529
नवदशसर्गः	-	576

***

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठग्रन्थमाला-३२७

शास्त्रपरिचयग्रन्थमाला-५

संस्कृतसाहित्यशास्त्रप्रवेशिनी (द्वितीयभागः)

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः वि.मुरलीधरशर्मा

कुलपतिः

सम्पादकः

आचार्यः जी.एस्.आर्.कृष्णमूर्तिः

रचयिता

डा.सीहेच्.नागराजु

सहाचार्यः, अनुसन्धानप्रकाशनविभागः

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठम्

प्रथमवर्गीयमानितविश्वविद्यालयत्वेन विश्वविद्यालयानुदानायोगेन अनुमोदितः

तिरुपतिः - ५१७ ५०७ (आन्ध्रप्रदेशः)

२०१९

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठग्रन्थमाला-३ २७
शास्त्रपरिचयग्रन्थमाला-५

संस्कृतसाहित्यशास्त्रप्रवेशिनी

(द्वितीयभागः)

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः वि.मुरलीधरशर्मा

कुलपतिः

सम्पादकः

आचार्यः जी.एस्.आर्.कृष्णमूर्तिः

रचयिता

डा.सीहेच्.नागराजु

सहाचार्यः, अनुसन्धानप्रकाशनविभागः

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठम्

प्रथमवर्गीयमानितविश्वविद्यालयत्वेन विश्वविद्यालयानुदानायोगेन अनुमोदितः

तिरुपतिः - ५१७ ५०७ (आन्ध्रप्रदेशः)

२०१९

संस्कृतसाहित्यशास्त्रप्रवेशिनी (द्वितीयभागः)

रचयिता : डा.सीहेच्.नागराजु
सहाचार्यः, अनुसन्धानप्रकाशनविभागः

प्रकाशनवर्षम् : २०१९
मुद्रितप्रतिकृतयः : १०००
ISBN : 978-81-942756-2-6

© राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपतिः, आन्ध्रप्रदेशः

प्रकाशकः : कुलसचिवः
राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपतिः

मूल्यम् : ₹ 2४०/-

मुद्रकः : प्रजाशक्ति प्रिन्टर्स एण्ड पब्लिषर्स प्रैवेट लिमिटेड, तिरुपतिः

टङ्कणं सञ्जीकरणञ्च : रागि वेङ्कटाचारी, अतिथ्यध्यापकः, अनुसन्धानप्रकाशनविभागः,
रा.सं.विद्यापीठम्, तिरुपतिः

विषयानुक्रमणिका

प्रवेशिनीमुद्दिश्य किञ्चित् ...	- - -	vii
सम्पादकीयम्	- - -	xi
ग्रन्थप्रशस्तिः	- - -	xvi
पुरोवाक्	- - -	xvii
विषयानुक्रमणिका	- - -	xxi

पाठक्रमः	विषयः	पुटसंख्या
----------	-------	-----------

प्रथमखण्डः

(कतिचन प्रशस्ताः कवयः)

प्रथमः पाठः	अश्वघोषः	02
द्वितीयः पाठः	भट्टिकविः	08
तृतीयः पाठः	कुमारदासः	13

द्वितीयखण्डः

(इतिहासकाव्यपरिचयः)

चतुर्थः पाठः	पद्मगुप्तस्य नवसाहसाङ्कचरितम्	18
पञ्चमः पाठः	बिल्हणस्य विक्रमाङ्कदेवचरितम्	22
षष्ठः पाठः	कल्हणस्य राजतरङ्गिणी	26

पाठक्रमः

विषयः

पुटसंख्या

तृतीयखण्डः
(गीतिकाव्यपरिचयः)

सप्तमः पाठः	जयदेवस्य गीतगोविन्दम्	32
अष्टमः पाठः	केचन प्रमुखाः गीतिकाव्यकर्तारः	37

- (१) त्यागराजः (२) मुत्तुस्वामिदीक्षितः
(३) श्यामाशास्त्री (४) अन्नमाचार्यः
(५) नारायणतीर्थः (६) सदाशिवब्रह्मेन्द्रसरस्वती

चतुर्थखण्डः
(नीतिसाहित्यपरिचयः)

(अ) नीतिश्लोकग्रन्थाः

नवमः पाठः	चाणक्यनीतिः	49
दशमः पाठः	कामन्दकनीतिः	55
एकादशः पाठः	भर्तृहरिनीतिः	59

(आ) नीतिकथाग्रन्थाः

द्वादशः पाठः	बृहत्कथा	65
त्रयोदशः पाठः	पञ्चतन्त्रम्	70
चतुर्दशः पाठः	हितोपदेशः	75

पाठक्रमः

विषयः

पुटसंख्या

पञ्चमखण्डः

(काव्यशास्त्रस्य आचार्याः)

(अ) ध्वनिवादिवर्गः

पञ्चदशः पाठः	आनन्दवर्धनः	81
षोडशः पाठः	अभिनवगुप्तः	86
सप्तदशः पाठः	मम्मटः	91
अष्टादशः पाठः	विश्वनाथः	95
नवदशः पाठः	विद्यानाथः	99
विंशः पाठः	अप्पय्यदीक्षितः	102
एकविंशः पाठः	जगन्नाथः	106
द्वाविंशः पाठः	क्षेमेन्द्रः	111

(आ) ध्वनिविरोधिर्गः

त्रयोविंशः पाठः	कुन्तकः	117
चतुर्विंशः पाठः	धनञ्जयः महिमभट्टश्च	121
पञ्चविंशः पाठः	भोजराजः मुकुलभट्टश्च	127

(इ) प्रकीर्णवर्गः

षड्विंशः पाठः	राजशेखरः	133
सप्तविंशः पाठः	रूपगोस्वामी	137

पाठक्रमः

विषयः

पुटसंख्या

षष्ठखण्डः

(काव्यप्रमेयविषयाः)

(अ) शब्दव्यापाराः वाक्यव्यापारश्च

अष्टाविंशः पाठः	अभिधाव्यापारः	143
नवविंशः पाठः	तात्पर्यव्यापारः	148
त्रिंशः पाठः	लक्षणाव्यापारः	154
एकत्रिंशः पाठः	व्यञ्जनाव्यापारः	159

(आ) गुणदोषालङ्काराः

द्वात्रिंशः पाठः	काव्यगुणाः	165
त्रयस्त्रिंशः पाठः	काव्यदोषाः	171
चतुस्त्रिंशः पाठः	शब्दालङ्काराः	175
पञ्चत्रिंशः पाठः	अर्थालङ्काराः	180

परिशिष्टम्	(संस्कृतसाहित्यशास्त्रप्रवेशिन्याः प्रथमद्वितीयभागयोः उल्लिखितानां कवीनाम् आचार्याणां च परिचयमञ्जूषा)	186
------------	--	-----

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठग्रन्थमाला - ३१४

शास्त्रपरिचयग्रन्थमाला - २

संस्कृतसाहित्यशास्त्रप्रवेशिनी

(प्रथमभागः)

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः वि. मुरलीधरशर्मा

कुलपतिः

सम्पादकः

आचार्यः जी. एस्. आर्. कृष्णमूर्तिः

रचयिता

डा. सी. हेच्. नागराजु

सहाचार्यः, अनुसन्धानप्रकाशनविभागः

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपतिः

प्रथमवर्गीयमानितविश्वविद्यालयत्वेन विश्वविद्यालयानुदानायांगेन अनुमोदितः

तिरुपतिः - ५१७ ५०७ (आन्ध्रप्रदेशः)

२०१८

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठग्रन्थमाला - ३१४

शास्त्रपरिचयग्रन्थमाला - २

संस्कृतसाहित्यशास्त्रप्रवेशिनी

(प्रथमभागः)

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः वि.मुरलीधरशर्मा

कुलपतिः

सम्पादकः

आचार्यः जी.एस्.आर्.कृष्णमूर्तिः

रचयिता

डा.सीहेच्.नागराजु

सहाचार्यः, अनुसन्धानप्रकाशनविभागः

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपतिः

प्रथमवर्गीयमानितविश्वविद्यालयत्वेन विश्वविद्यालयानुदानायोगेन अनुमोदितः

तिरुपतिः - ५१७ ५०७ (आन्ध्रप्रदेशः)

२०१८

संस्कृतसाहित्यशास्त्रप्रवेशिनी (प्रथमभागः)

रचयिता : डा.सीहेच्.नागराजु
सहाचार्यः, अनुसन्धानप्रकाशनविभागः

प्रकाशनवर्षम् : २०१८

मुद्रितप्रतिकृतयः : १०००

ISBN : 978-81-937648-3-1

© राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपतिः, आन्ध्रप्रदेशः

प्रकाशकः : कुलसचिवः
राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपतिः

मूल्यम् : रू. २००/-

मुद्रकः : प्रजाशक्ति प्रिन्टर्स & पब्लिषर्स प्रैवेट लिमिटेड,
तिरुपतिः

टङ्कणं सञ्जीकरणञ्च : रागि वेङ्कटाचारी, अतिथ्यध्यापकः, अनुसन्धान-
प्रकाशनविभागः, रा.सं.विद्यापीठम्, तिरुपतिः

विषयानुक्रमणिका

प्रवेशिनीमुद्दिश्य किञ्चित् ...	vi
सम्पादकीयम्	x
पुरोवाक्	xiv
विषयानुक्रमणिका	xviii

पाठक्रमः	विषयः	पुटसंख्या
----------	-------	-----------

प्रथमखण्डः

(साहित्यशास्त्रपरिचयः)

प्रथमः पाठः	साहित्यशास्त्रं नाम किम्?	2
-------------	---------------------------	---

द्वितीयखण्डः

(इतिहासपुराणानि)

द्वितीयः पाठः	आदिकाव्यं रामायणम्	11
तृतीयः पाठः	महाभारतम्	18
चतुर्थः पाठः	पुराणानि	26

तृतीयखण्डः

(पञ्चमहाकाव्यानि)

पञ्चमः पाठः	रघुवंशम्	34
षष्ठः पाठः	कुमारसम्भवम्	41

पाठक्रमः

विषयः

पुटसंख्या

सप्तमः पाठः	किरातार्जुनीयम्	47
अष्टमः पाठः	शिशुपालवधम्	52
नवमः पाठः	नैषधीयचरितम्	58

चतुर्थखण्डः
(गद्यकाव्यानि)

दशमः पाठः	दशकुमारचरितम्	65
एकादशः पाठः	कादम्बरी	71

पञ्चमखण्डः
(चम्पूकाव्यानि)

द्वादशः पाठः	नलचम्पूः	78
त्रयोदशः पाठः	विश्वगुणादर्शचम्पूः	83

षष्ठखण्डः
(पञ्चमहानाटकानि)

चतुर्दशः पाठः	स्वप्नवासवदत्तम्	89
पञ्चदशः पाठः	अभिज्ञानशाकुन्तलम्	94
षोडशः पाठः	उत्तररामचरितम्	99
सप्तदशः पाठः	वेणीसंहारम्	104
अष्टादशः पाठः	मुद्राराक्षसम्	108

सप्तमखण्डः

(अलङ्कारशास्त्रस्य आचार्याः)

एकोनविंशः पाठः	भरतमहर्षिः	113
विंशः पाठः	व्यासमहर्षिः	117
एकविंशः पाठः	भामहाचार्यः	120
द्वाविंशः पाठः	आचार्यः दण्डी	123
त्रयोविंशः पाठः	उद्भटाचार्यः	127
चतुर्विंशः पाठः	वामनाचार्यः	130
पञ्चविंशः पाठः	रुद्रटाचार्यः	133

अष्टमखण्डः

(काव्यप्रमेयविषयाः)

षट्विंशः पाठः	काव्यप्रयोजनानि	136
सप्तविंशः पाठः	काव्यकारणानि	141
अष्टाविंशः पाठः	काव्यलक्षणम्	145
एकोनत्रिंशः पाठः	काव्यभेदाः	149
त्रिंशः पाठः	रसाः	153
एकत्रिंशः पाठः	अलङ्काराः	157
द्वात्रिंशः पाठः	रीतयः	160
त्रयस्त्रिंशः पाठः	वृत्तयः	164

राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयग्रन्थमालासङ्ख्या - 342

महाकविमाघविरचितं

शिशुपालवधम्

प्रसादिनीसरलसंस्कृतव्याख्यालङ्कृतम्
अवतारिका-पदच्छेद-अन्वय-प्रतिपदार्थ-भावार्थ-
विशेषव्याख्या-परिशिष्टादिभिः विभूषितं महाकाव्यम्

प्रथमः भागः, १ - १० सर्गाः

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः वि. मुरलीधरशर्मा

कुलपतिः

व्याख्याता

डॉ. सीहेच्. नागराजु

राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

(संसदः अधिनियमेन प्रतिष्ठापितः केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः)

तिरुपतिः - ५१७ ५०७ (आन्ध्रप्रदेशः)

2021

राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयग्रन्थमालासङ्ख्या – ३४२

महाकविमाघविरचितं

शिशुपालवधम्

प्रसादिनीसरलसंस्कृतव्याख्यालङ्कृतम्

अवतारिका-पदच्छेद-अन्वय-प्रतिपदार्थ-भावार्थ-विशेषव्याख्या-

परिशिष्टादिभिः विभूषितं महाकाव्यम्

प्रथमः भागः (१ - १० सर्गाः)

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः वि. मुरलीधरशर्मा

कुलपतिः

व्याख्याता

डॉ. सीहेच्. नागराजु

सहाचार्यः, अनुसन्धानप्रकाशनविभागः

राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

(संसदः अधिनियमेन प्रतिष्ठापितः केन्द्रीयविश्वविद्यालयः)

तिरुपतिः – ५१७५०७ (आन्ध्रप्रदेशः)

२०२१

शिशुपालवधम् प्रसादिनीव्याख्यासहितम्

प्रथमः भागः (१ – १० सर्गाः)

व्याख्याता : डॉ. सीहेच्. नागराजु
सहाचार्यः, अनुसन्धानप्रकाशनविभागः

ISBN : 978-81-950461-8-8

प्रथमसंस्करणम् : २०२१

प्रतिलिपयः : १०००

© राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः, तिरुपतिः, आन्ध्रप्रदेशः

प्रकाशकः : कुलसचिवः
राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः, तिरुपतिः

मूल्यम् : ₹ 800/-

मुद्रकः : डॉट लैन डेटा, चेन्नै - ६०००८३

टङ्कणं संशोधनं : सूरे. रामतिरुमलरेड्डीः
सज्जीकरणञ्च शोधच्छात्रः, साहित्यविभागः
रा.सं.विश्वविद्यालयः, तिरुपतिः

विषयानुक्रमणिका

विषयः	पु. सं.
कृतिनिवेदनम्	v
मङ्गलाशासनम्	vi - ix
प्रस्तावना	x - xii
भूमिका	xiii - xxix

माघकाव्यस्य शुभारम्भः

अथ श्रीकृष्णनारदसम्भाषणं नाम प्रथमः सर्गः	1 - 78
अथ मन्त्रवर्णनं नाम द्वितीयः सर्गः	79 - 194
अथ पुरीप्रस्थानो नाम तृतीयः सर्गः	195 - 276
अथ रैवतकवर्णनं नाम चतुर्थः सर्गः	277 - 356
अथ सेनानिवेशो नाम पञ्चमः सर्गः	357 - 436
अथ ऋतुवर्णनं नाम षष्ठः सर्गः	437 - 503
अथ वनविहारो नाम सप्तमः सर्गः	504 - 569
अथ जलविहारवर्णनं नाम अष्टमः सर्गः	570 - 636
अथ प्रदोषवर्णनं नाम नवमः सर्गः	637 - 702
अथ सुरतवर्णनो नाम दशमः सर्गः	703 - 770

राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयग्रन्थमालासङ्ख्या - 343

महाकविमाघविरचितं

शिशुपालवधम्

प्रसादिनीसरलसंस्कृतव्याख्यालङ्कृतम्
अवतारिका-पदच्छेद-अन्वय-प्रतिपदार्थ-भावार्थ-
विशेषव्याख्या-परिशिष्टादिभिः विभूषितं महाकाव्यम्

द्वितीयः भागः, ११ - २० सर्गाः

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः वि. मुरलीधरशर्मा
कुलपतिः

व्याख्याता

डॉ. सीहेच्. नागराजु

राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

(संसदः अधिनियमेन प्रतिष्ठापितः केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः)

तिरुपतिः - ५१७ ५०७ (आन्ध्रप्रदेशः)

2021

राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयग्रन्थमालासङ्ख्या – ३४३

महाकविमाघविरचितं

शिशुपालवधम्

प्रसादिनीसरलसंस्कृतव्याख्यालङ्कृतम्

अवतारिका-पदच्छेद-अन्वय-प्रतिपदार्थ-भावार्थ-विशेषव्याख्या-

परिशिष्टादिभिः विभूषितं महाकाव्यम्

द्वितीयः भागः (११ - २० सर्गाः)

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः वि. मुरलीधरशर्मा

कुलपतिः

व्यख्याता

डॉ. सीहेच्. नागराजु

सहाचार्यः, अनुसन्धानप्रकाशनविभागः

राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

(संसदः अधिनियमेन प्रतिष्ठापितः केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः)

तिरुपतिः – ५१७५०७ (आन्ध्रप्रदेशः)

२०२१

शिशुपालवधम् प्रसादिनीव्याख्यासहितम् द्वितीयः भागः (११ - २० सर्गाः)

व्याख्याता : डॉ. सीहेच्. नागराजु
सहाचार्यः, अनुसन्धानप्रकाशनविभागः
ISBN : 978-81-950461-9-5

प्रकाशनवर्षम् : २०२१
प्रतिलिपयः : १०००

© राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः, तिरुपतिः, आन्ध्रप्रदेशः

प्रकाशकः : कुलसचिवः
राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः, तिरुपतिः

मूल्यम् : ₹ 760/-

मुद्रकः : डॉट लैन डेटा, चेन्नै - ६०००८३

टङ्कणं संशोधनं : सूरे. रामतिरुमलरेड्डिः
सज्जीकरणञ्च : शोधच्छात्रः, साहित्यविभागः
रा.सं.विश्वविद्यालयः, तिरुपतिः

विषयानुक्रमणिका

द्वितीयः भागः

विषयः	पु. सं.
अथ प्रत्यूषवर्णनो नाम एकादशः सर्गः	771 – 840
अथ प्रयाणवर्णनो नाम द्वादशः सर्गः	841 – 906
अथ श्रीकृष्णसमागमो नाम त्रयोदशः सर्गः	907 – 963
अथ श्रीकृष्णार्घदानो नाम चतुर्दशः सर्गः	964 – 1040
अथ अपशकुनाविर्भावो नाम पञ्चदशः सर्गः	1041 – 1139
अथ दूतसंवादो नाम षोडशः सर्गः	1140 – 1206
अथ यदुवंशक्षोभनो नाम सप्तदशः सर्गः	1207 – 1262
अथ सङ्कुलयुद्धवर्णनो नाम अष्टादशः सर्गः	1263 – 1328
अथ द्वन्द्वयुद्धवर्णनो नाम एकोनविंशः सर्गः	1329 – 1428
अथ शिशुपालवधो नाम विशः सर्गः	1429 – 1493
अथ कविवंशवर्णनम्	1494 – 1499

परिशिष्टम्

श्लोकानाम् अकाराद्यनुक्रमणिका	1500 – 1517
प्रतिसर्गं प्रयुक्तानां वृत्तानां प्रदर्शिका	1518 – 1520

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठग्रन्थमाला - ३१३
शास्त्रपिरचयग्रन्थमाला- १

संस्कृतव्याकरणशास्त्रप्रवेशिनी

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः विरिवेण्टि मुरलीधरशर्मा

कुलपतिः

सम्पादकः

आचार्यः जानमहि रामकृष्णः

रचयित्री

डा. शिवकुमारी काटूरि

नृत्तावसाने नटराजराजो ननाद ढक्कां नवपञ्चवारम् ।
उद्धर्तुकामः सनकादिसिद्धान् एतद्विमर्शं शिवसूत्रजालम् ॥

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपतिः

प्रथमवर्गीयमानितविश्वविद्यालयत्वेन

विश्वविद्यालयानुदानायोगेन अनुमोदितः

तिरुपतिः - 517 507 (आन्ध्रप्रदेशः)

2018

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठग्रन्थमाला - ३१३

शास्त्रपिरचयग्रन्थमाला-१

संस्कृतव्याकरणशास्त्रप्रवेशिनी

प्रधानसम्पादकः

आचार्यः वि. मुरलीधरशर्मा
कुलपतिः

सम्पादकः

आचार्यः जानमहि रामकृष्णः

रचयित्री

डा. शिवकुमारी काटूरि

राष्ट्रीयसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपतिः

(प्रथमवर्गीयमानितविश्वविद्यालयत्वेन विश्वविद्यालयानुदानायोगेन अनुमोदितः)

तिरुपतिः - 517 507 (आन्ध्रप्रदेशः)

2018

संस्कृतव्याकरणशास्त्रप्रवेशिनी

रचयत्री

डा.शिवकुमारी काटूरि

प्रथममुद्रणम् २०१८

प्रतिलिपयः १०००

© राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपति: (आन्ध्रप्रदेशः)

ISBN : 978-81-937648-2-4

प्रकाशकः आचार्यः वि. मुरलीधरशर्मा
कुलपतिः, राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्
तिरुपति:

मूल्यम् रू. 220/-

मुद्रणम् - फ्रेन्ड्स् ऑफसेट प्रिंटर्स, तिरुपति:

विषयसूचिका

क्र.सं.	विषयः	पृष्ठ.सं.
1.	परिचयात्मकः	
	त्रिमुनिपरिचयः	1
	वर्णपरिचयः	2
2.	सन्धिप्रकरणम्	
	प्रथमः पाठः सन्धिपरिचयः	8
	द्वितीयः पाठः यणादेशसन्धिः	14
	तृतीयः पाठः अयवायावादेशसन्धिः	19
	चतुर्थः पाठः गुणसन्धिः	25
	पञ्चमः पाठः वृद्धिसन्धिः	30
	षष्ठः पाठः सवर्णदीर्घसन्धिः, पररूपसन्धिः, पूर्वरूपसन्धिः	37
	सप्तमः पाठः प्रकृतिभावः	43
	अष्टमः पाठः हल्सन्धिपरिचयः, श्रुत्वसन्धिः	50
	नवमः पाठः ष्रुत्वसन्धिः	55
	दशमः पाठः चर्त्वसन्धिः, जश्त्वसन्धिः	62
	एकादशः पाठः अनुनासिकसन्धिः	70
	द्वादशः पाठः परसवर्णसन्धिः	75
	त्रयोदशः पाठः पूर्वसवर्णसन्धिः	80
	चतुर्दशः पाठः छत्वसन्धिः, डमुट्-आगमः, तुक्-आगमः	84
	पञ्चदशः पाठः विसर्गसन्धिपरिचयः, रेफादेशः	89
	षोडशः पाठः विसर्गस्य आदेशः	95

क्र.सं. विषयः	पृष्ठ.सं.
3. कारकप्रकरणम्	
प्रथमः पाठः कारकपरिचयः	101
द्वितीयः पाठः प्रथमाविभक्तिः	107
तृतीयः पाठः द्वितीयाविभक्तिः	112
चतुर्थः तृतीयाविभक्तिः	118
पञ्चमः पाठः चतुर्थीविभक्तिः	124
षष्ठः पाठः पञ्चमीविभक्तिः	130
सप्तमः पाठः षष्ठीविभक्तिः	136
अष्टमः पाठः सप्तमीविभक्तिः	141
4. समासः	
प्रथमः पाठः समासपरिचयः	147
द्वितीयः पाठः अव्ययीभावः	151
तृतीयः पाठः तत्पुरुषः (1)	156
चतुर्थः पाठः तत्पुरुषः (2)	162
पञ्चमः पाठः कर्मधारादयः, द्विगुः, नञ्त्पुरुषः	166
षष्ठः पाठः बहुव्रीहिः, द्वन्द्वः	171

